

Open die koffer!

M.C. CAPELLE

OPEN DIE KOFFER!

M. C. CAPELLE

OPEN DIE KOFFER!

Met illustraties van Corrie van der Baan

UITGEVERIJ G. F. CALLENBACH N.V. - NIJKERK

ISBN 90 266 4297 0

Voor Nsengiyumva Eliabin

1

„Iiii, wat krijgen we nou?” vraagt moeder Mukandori aan haar kinderen, die nog onder de slaapdoek liggen. „Vooruit, opstaan, en vlug! Jullie daar, Kanakuze en Gasore en Bizimana! Luie vlegels, ga je vlug wassen, anders kom je te laat op school. Scháám je je niet zo lang te blijven liggen? Heb je de hanen niet horen kraaien? Moet ik soms de maïsstamper halen en laten zien dat er nog kracht in mijn armen zit?”

Die moeder Mukandori!

De kinderen weten best dat ze het zo kwaad niet meent. Maar voor moeder is het al lang dag. Toen de anderen, vader inclusief, nog heerlijk in dromenland rondwaalden, stond zij bij het eerste kraaien van de haan al op. Ze veegde het voorerf schoon, ging door het gras, dat nat was van de dauw, met een zware kruik op haar hoofd naar de rivier.

Moeder heeft de wind eronder, dat wel. De gedachte aan haar gespierde armen en aan de zware maïsstamper maakt dat ze in een ommezien vanonder de slaapdoek kruipen. Moeder hoeft niet nòg eens te waarschuwen.

De kleine baby op haar rug kijkt met zijn donkere kraaloogjes nieuwsgierig toe. Gafaringa heeft het mooiste plekje van allemaal: veilig op moeders rug. Iedere morgen bindt moeder hem stevig in een schapevacht. Die moederrug is zijn wieg. Wat zou een kind zonder die rug ongelukkig zijn! Hier is hij veilig tegen snavelpikken, hondegegrom en steken van gemene schorpioenen. Het is het héérlijkste plekje van de hele wereld. De

kleine Gafaringa krabbelt met zijn vingertjes aan die warme, bezwete rug, hij hapt erin, en drukt er zijn wang tegen als hij slaapt. Of veegt zijn vieze neus eraan af.

Gasore gaat zich wassen op het achtererf, waar een kruik staat. Hij giet voorzichtig wat water in het kommetje van zijn hand en poedelt zich af. Iiii, de wasbeurt voor vandaag zit er weer op. Er zijn ook dagen dat Gasore het vergeet, of domweg geen zin heeft. De regen zal het vuil wel wegspoelen. Misschien neemt hij een duik in de rivier, het is allemaal niet belangrijk. Er is niemand die er iets van zegt als hij eens ongewassen naar school gaat.

Maar vandaag wast hij zich wèl. Want het is ook geen gewóne schooldag, zoals anders. De moniteur, de onderwijzer, heeft het gisteren gezegd: er komen vandaag wedstrijden! Schoolwedstrijden.

„Vergeet de geiten niet, Gasore!” hoort hij moeder roepen.

Nee, nee, hij zal ze niet vergeten. De dieren mekkeren in een hoek van de hut; ze verlangen zeker ook naar frisse buitenlucht. Want in de hut is het bedompt, het ruikt er naar rook van het houtvuurtje tussen de drie stenen. Maar ook naar de mensen en dieren die de nacht in de besloten ruimte hebben doorgebracht. Ventilatie is een onbekende weelde.

Grootmoeder zit al buiten op een blok hout. Ze koestert zich behaaglijk in de warme zon. Er glijdt een lachje over haar gezicht met de vele rimpeltjes als ze haar oudste kleinzoon met zijn geiten de heuvels in ziet trekken. De dieren proesten en niezen als mensen die verkouden zijn; het is een luidruchtig troepje; de geiten zijn door het dolle heen nu ze weer buiten zijn.

Maar Gasore kan ze de baas! Hij brengt ze zonder moeite in een vallei, waar goed gras groeit. Met een lang touw bindt hij de

dieren vast aan een stok, die hij stevig in de grond duwt. Ze beginnen dadelijk te grazen; Gasore weet dat ze het gras in een grote cirkel rond hun stok hebben weggevreten als hij ze tegen het vallen van de avond komt ophalen.

Nu haast hij zich terug naar huis.

Vandaag wedstrijden op school! Dat is mooi. Wedstrijd in hardlopen, in hoogspringen, en ook in . . .

Opeens betreft zijn gezicht. Ja, óók in vuurtje maken, en dat is niet prettig. Vuurtje maken is iets dat hij maar niet onder de knie kan krijgen. En het is toch belangrijk. Lucifers kosten geld; bovendien kun je ze op de heuvels maar zelden kopen, want er zijn geen winkels. Soms zijn ze wel eens in een cafeetje te krijgen, en op de markt. Maar de meeste mensen zijn te arm om een frank voor een doosje lucifers uit te geven. Daarom maken ze zelf een vuur, met steentjes. Of ze halen een smeulende tak bij een buurvrouw, die wat eerder wakker was. Soms ook wrijven ze twee stukken hout snel tegen elkaar tot ze beginnen te gloeien; er worden gauw wat dorre blaadjes en stro bijgelegd, ze blazen voorzichtig — en dan hebben ze vuur.

Maar dat wil Gasore nooit lukken. Het gáát gewoon niet. De andere jongens hebben altijd al lang vuur voordat zijn stokje begint te gloeien. Ze lachen hem erom uit. De domste jongen kan toch vuur maken, iiiii, zo moeilijk is het niet! En Gasore is nog wel zo knap. Op school is hij de beste van de klas. Van de koeien, die prachtige dieren, weet hij meer dan één van de andere jongens. Als een echte koeienherder kan hij praten over miltvuur, of hoe je de puntige horens van die dieren nog scherper kunt maken. Maar in het vuurtje maken is hij de domste van allemaal.

Gasore weet echt niet hoe het komt. Hij heeft al dikwijls in z'n eentje geoeffend op een plek, waar niemand hem kan zien. Soms

begint het houtje eindelijk te gloeien — maar gaat hij voorzichtig blazen, dan verdwijnen de vonkjes. Misschien blaast hij te hard, of te zacht, hij weet het niet. En toch lijkt het doodeenvoudig als hij het andere jongens ziet doen. Maar probeert hij het zèlf, dan wordt het altijd een mislukking. Het is bar vervelend en hij schaamt er zich voor.

Nu staat er voor de wedstrijden van vandaag ook vuurtje maken op het programma. Gasore is er helemaal niet mee in zijn schik; het vergalt zijn plezier. Bij de andere wedstrijden maakt hij een mooie kans om nummer één te zijn. Hardlopen kan hij als de beste; niemand van school is sneller dan hij. Ook bij het hoogspringen weet hij z'n mannetje te staan. Maar dat nare vuurtje maken gaat natuurlijk alles bederven. Zo zal hij toch niet de eerste zijn.

Als hij bij de hut terugkomt, zit grootmoeder nog steeds te zonnen. Moeder Mukandori legt juist een grote mand buiten, waarop ze het sorgho-koren uitspreidt. De sorgho kan de hele dag drogen in de zon; van tijd tot tijd zal ze er even met haar hand doorgaan, zodat iedere korrel kurkdroog wordt.

„Iiiii, vandaag wedstrijd op school, Gasore!” klinkt de schelle stem van Kanakuze.

Gasore kijkt haar onvriendelijk aan. Alsof hij dat al lang niet weet.

„Jij wordt vast niet de eerste,” zegt Kanakuze hatelijk. „Je kunt niet eens een vuurtje maken.”

Gasore voelt zich nijdig worden. Hij spuwt verachtelijk op de grond. Die nare Kanakuze. „En jij . . .” begint hij, maar hij weet zo vlug niets te verzinnen waarmee hij terug kan slaan. Bovendien heeft Kanakuze gelijk: hij is de onhandigste jongen van alle heuvels in het maken van een vuurtje. Al is het niet prettig dat uit de mond van je zus te moeten horen.

Zal hij maar liever thuisblijven en niet met de wedstrijden meedoen? Misschien dat de moniteur hem niet eens mist. Dan loopt hij de heuvels in, waar de koeien zijn, om wat met de herders te babbelen. En naar die mooie dieren te kijken.

Hij kan ook moeder helpen op het veldje met het wieden van onkruid, of het verbrijzelen van grote kluiten. Moeder zal willen weten waarom hij niet naar school gaat. Hij zal zeggen dat er vandaag toch maar wedstrijden zijn, helemaal niet belangrijk. En dat hij er niets voor voelt om mee te doen.

Hoogspringen . . . iiiii, dat is mooi! Van hardlopen houdt hij al evenveel. Als dat vervelende vuurtje maken er maar niet bij was, dan zou het een heerlijke dag worden.

Opeens beginnen zijn ogen te glinsteren. Als hij dat eens doet! Wie niet sterk is, moet slim zijn . . . Er is niet gezegd op welke manier er vuur gemaakt moet worden. Het kan met twee vuursteentjes, of door een stok snel in een plankje rond te draaien. Ook door twee stokjes tegen elkaar te wrijven.

Maar het kan nog op een andere manier óók. Hij, Gasore, zal het op die manier doen. Dan heeft hij tòch een kans om de wedstrijd te winnen.

Het is nu hoog tijd om naar school te gaan. Kanakuze en Bizimana wachten ongeduldig, maar Gasore toont niet de minste haast.

„Lopen jullie maar alvast door,” roept hij ze toe. „Ik kom dadelijk.”

Moeder is op het erfje achter de hut bezig — en dan duikt Gasore de hut binnen. Het is er donker, want er zijn geen vensters; alleen door de open deur komt wat licht binnen. Zonder zich te stoten aan de veldhakken tegen de muur of te struikelen over de kruiken op de grond bereikt hij het achterste deel van de hut. Dit is hun voorraadschuur; hier bewaart moeder haar sorgho,

bonen en maïs. Vreemdelingen zullen hier nooit komen. Die zijn altijd welkom op het voorerf om daar plaats te nemen en samen te drinken uit een kalebas met bier. Gasten worden ook wel toegelaten tot het voorste deel van de hut. Maar nooit in de provisiekamer en op het achtererf. Dat is verboden terrein.

Gasore weet precies waar hij moet zijn. Tegen de achtermuur staat een kistje. Hij opent het en zijn handen tasten naar een doosje lucifers, dat moeder hier bewaart. Vader bracht het doosje met vuurhoutjes laatst mee van de markt, toen hij zijn koffie had verkocht en zich wel enige luxe kon veroorloven. Moeder Mukandori heeft het doosje zorgvuldig opgeborgen. Ze zal er alleen gebruik van maken als het moeilijk is op een andere manier het houtvuur te doen ontbranden.

Het doosje is nog vol en Gasore pakt er vlug twee stokjes uit. Hij scheurt een stukje van de ruwe kant van het doosje, want hij weet wel hoe een lucifer moet gaan branden. Daarna legt hij de doos terug.

„Gasore!” hoort hij Bizimana roepen.

„Je moet opschieten,” zegt moeder, als hij weer buiten staat.

„Straks ben je nog te laat.”

Gasore knikt. „Yego, yego . . .,” antwoordt hij gauw. Dat betekent: ja, ja, ik ga al. Tegelijk klemt hij de twee lucifers en het ruwe stukje papier stevig vast. Nu kàn het niet anders of hij gaat de wedstrijd winnen.

Bij de school lopen al veel kinderen wanneer Gasore en zijn twee zusjes arriveren. Sommige jongens oefenen nog wat met hardlopen. Een paar zijn druk aan het hoogspringen. Andere voetballen met een zelfgemaakte bal van stevig in elkaar gedraaide bananebladeren.

Maar dáár is de moniteur!

De bal van bananebladeren is meteen vergeten. De jongens stoppen hun oefening in het hardlopen en hoogspringen, want de wedstrijden gaan beginnen.

De afstanden voor het hardlopen worden nauwkeurig vastgesteld. Twee van de grootste jongens steken lange stokken in de grond; daarop komt horizontaal een derde stok te liggen.

Ieder popelt van ongeduld om aan de beurt te komen.

Gasore voelt of hij de twee stokjes en het ruwe papiertje niet heeft verloren. Ze zitten nog veilig in zijn broekzak. Iiii, gelukkig dat moeder laatst een echte broek voor hem heeft gekocht, een broek met een zak erin. Niet nieuw, maar tweedehands. Op de markt zijn altijd ouwe kleren uit Amerika tegen voordelige prijzen te koop. Voor alle zekerheid duwt hij een handvol grassprietten boven op de lucifers. Zo loopt hij niet het gevaar dat ze bij hoogspringen of hardlopen uit z'n zak rollen.

Dan begint de wedstrijd.

Hoogspringen . . . het gaat best! Gasore wordt eerste. De jongens en meisjes klappen in hun handen als de stok steeds hoger komt te liggen. Ze houden de adem in als Gasore zich afzet op de graszode die als springplank dienst doet.

Ook bij het hardlopen is hij nummer één.

„Wacht maar, straks komt het vuurtje maken,” knikken de jongens tegen elkaar. „Iiii, dan verliest hij tòch, dat zul je zien.” Gasore glimlacht geheimzinnig. Tersluiks voelt hij of de vuurhoutjes met het stukje doos nog in zijn zak zitten.

De deelnemers aan het laatste nummer van de wedstrijd hebben zich al opgesteld achter een streep. Ze wachten vol spanning het ogenblik dat ze naar de stookplaats kunnen.

De spanning is bij Gasore het grootst. Hij trilt op zijn benen. Als het nou maar lukt! De lucifers en het ruwe papiertje heeft

hij uit z'n zak gehaald. De houtjes stopt hij snel in z'n dichte kroeshaar. Niemand die het ziet.

Daar geeft de moniteur het verwachte sein — en als hazen rennen ze weg. Ze verzamelen vlug wat droge blaadjes en takjes, graven een ondiep kuiltje en beginnen vliegensvlug met beide handpalmen een stok te rollen in een uitgehold plankje. Het gaat stroef, maar dat hóórt zo. Als de eerste vonkjes maar niet te lang op zich laten wachten.

Vlug, vlug, nòg vlugger!

Ze worden door de kijkers aan de kant aangemoedigd. Er worden namen geroepen. De naam van een vriendje die meedoet. Of van een broer. De handpalmen doen pijn van het rollen. Maar niemand die zich daaraan stoort. Er komen zweetdruppeltjes op hun voorhoofd; ze vormen een klein beekje dat langs de wangen naar beneden glijdt. De jongens merken het nauwelijks. En hebben echt geen tijd het zweet weg te vegen.

Gasore spant zich in als nooit tevoren. Hij tuurt en tuurt, maar er is nog geen vonkje te zien. Hij weet: op deze manier heeft hij geen schijn van kans. Alle jongens zijn beter dan hij. Schichtig kijkt hij om zich heen. Is het wel veilig om z'n plan uit te voeren? De twee lucifers zitten nog in z'n haar, het ruwe papiertje tussen z'n tenen.

„Tabaruka! Tabaruka . . .!” hoort hij opeens de naam van zijn vriendje.

Tabaruka is handig in 't vuurmaken, dat weet hij. Bij Tabaruka is al het begin van een vonk te zien.

„Blazen, Tabaruka, blazen!” wordt er geschreeuwd. Alle aandacht is gericht op het plankje van Tabaruka. Het is echt moeilijk om goed te blazen; niet te hard, maar ook niet te zacht, zodat de eerste prille vonkjes doven. Maar het zal Tabaruka vast lukken.

Gasore merkt dat niemand naar hem kijkt. Iedereen verwacht dat Tabaruka de winnaar wordt, en daarvan maakt hij gebruik. Hij trekt snel een lucifer uit zijn haar, pakt het zwarte papier-tje van tussen zijn tenen, strijkt met het houtje over de ruwe kant . . .

Het lukt! Het lukt!

Hij houdt het vlammetje bij de droge bladeren en dorre takjes. Eerst begint het langzaam . . . het lijkt even of de vlam zal doven . . . daarna flikkert het weer op, likt gretig om zich heen en er kringelt al rook naar omhoog.

„Vuur!” schreeuwt Gasore. „Ik heb vuur!”

Er is niet langer aandacht voor het plankje van Tabaruka; iedereen kijkt stomverbaasd naar Gasore. Hij heeft vuur, hij is de eerste en heeft gewonnen. Hij is in alles nummer één.

De andere jongens kijken scheel van jaloezie. Gasore, die altijd zo onhandig is als er een vuurtje moet komen! En nou heeft hij tóch gewonnen.

De moniteur klopt hem op z'n schouder. „Dat heb je goed gedaan. Ik heb nooit geweten dat jij zo goed een vuurtje kunt maken.”

Gasore lacht.

„Morgen kan ik er niets meer van. Ik moest wel slim zijn. Kijk . . .” en hij haalt de tweede lucifer uit zijn dichte pruik. De onderwijzer zet grote ogen op. Er beginnen jongens te johlen. „Dat is niet eerlijk!” wordt er geroepen. „Het telt niet mee!”

Maar diep in hun hart bewonderen ze Gasore; hij is hun allemaal te slim af geweest. Jammer dat zij daar zelf niet aan hebben gedacht.

De moniteur krabt eens met een vinger in het kroeshaar achter zijn oor. Moeilijk! Gasore heeft gelijk, het is óók vuurtje maken

zoals hij het deed, al was het zó niet bedoeld. 'n Slimme rakker, die Gasore.

„Jij hebt toch gewonnen,” beslist hij. „Omdat je zo slim was. Maar een volgende keer . . .!” En hij trekt Gasore plagerig aan zijn oor.

Die avond wordt er bij het walmende vuurtje in hun hut maar over één ding gepraat: over de triomf van hun Gasore. Iets van zijn glorie straalt af op alle bewoners van de heuvel. Tussen elke hap van de bonenbrij herhalen ze de spannende momenten van de wedstrijd.

Gasore is de held van de hut. Hij laat alle hulde stil over zich heen gaan, maar geniet ervan met volle teugen.

Er wordt nõg over gepraat als de kinderen op hun strobed liggen, tegen de buitenmuur. En vader en moeder met de kleine Gafaringa op het grote bed.

„Ik vraag me telkens één ding af,” zegt moeder opeens. „Waar haalde onze Gasore de brandhoutjes vandaan waarmee hij de dorre takken en blaadjes liet branden?”

„Uit het doosje!” schettert de schelle stem van Kanakuze. „Die heeft hij stilletjes weggepakt!”

„Dat heb ik ook al gedacht,” antwoordt moeder. „Ik zal er nog een beter plekje voor moeten zoeken.”

Vader Ndori grinnikt. Zijn Gasore is de slimste van alle heuvels, en daar is vader trots op. Zijn jongen is in alles nummer één. Zal hij zich daarom kwaad maken om die paar houtjes?

Dan draait vader zich op zijn zij om te gaan slapen. Dit is tegelijk het sein dat ieder moet zwijgen.

2

Kukleku . . . ! Kukleku . . . !

Luid klinkt het kraaien van de haan in een hoek van de hut. De vorige avond, toen het donker werd, is het dier door vader naar binnen gejaagd. Straks zullen de mensen hem weer zeggen dat hij de hut moet verlaten, alsof hij zèlf niet weet wanneer het tijd van slapen en werken is. Kukleku . . . ! Kuklekúúú . . . ! Het kraaien klinkt hard in de kleine hut, waar mensen en dieren de nacht hebben doorgebracht. Lang vóór die luie mensen is de haan al wakker; dan is de zon nog niet eens boven de heuvels verschenen. Maar de haan meent dat het tijd wordt om zich voor de nieuwe dag klaar te maken. Kuklekuuu!

Moeder is het eerst wakker. Ze opent haar ogen, terwijl haar hand dadelijk naar de kleine Gafaringa tast, die naast haar slaapt. Er ligt alleen een stuk hout tussen haar en de baby om het kleintje in haar slaap niet te bezeren. Ze streelt zijn wangetje — en voelt tot haar schrik dat het kind gloeit van koorts.

Moeders slaap is opeens helemaal verdwenen. Ze duwt haar slaapdoek op zij, gaat overeind zitten en op de tast neemt ze een gloeiend spaandertje. Daarmee steekt ze het olielampje aan. De lamp walmt, het licht werpt vreemde en telkens veranderende schaduwen tegen de wand van de hut. Maar ze kan nu het kind beter bekijken. Wat is hij warm! Ze wekt vader Ndori.

„Ons kind is ziek,” zegt ze ongerust. „Voel eens hoe hij gloeit van koorts.”

Vader wil zich al brommend op z'n andere zij keren, omdat hij

er niet van houdt in zijn slaap te worden gestoord. Maar als tot hem doordringt wat moeder zegt, is hij klaar wakker. Wat nu . . . ? Hun kleine Gafaringa ziek? Maar dat kàn toch niet? „Gisteravond was hij nog gezond, hoe kan hij dan opeens ziek zijn?”

Op die domme vraag geeft moeder maar geen antwoord. Ziekte en tegenslag laten nooit van tevoren weten dat ze in aantocht zijn. Iedereen weet dat dood en leven maar een stap van elkaar verwijderd liggen. Ze legt nog eens haar hand op het hoofdje van de kleine jongen. Gafaringa is ziek, erg ziek – plotseling is het of haar hart ineenkrimpt van schrik. Er sterven véél kleine kinderen op de heuvels van Rwanda. Er zijn maar weinig hutten waar niet één of meer kleintjes door de dood werden weggenomen. Als zij hun Gafaringa ook eens moeten afstaan . . .

Moeder huivert.

Met gefronste wenkbrauwen kijkt vader Ndori zwijgend toe. Hij wil graag helpen, maar wat kan hij doen? Hij staat er onhandig bij.

De andere kinderen zijn ook wakker geworden. De scherpe stem van Kanakuze schettert door de hut, maar vader legt haar dadelijk het zwijgen op.

„Stil jij,” zegt hij bars. „Weet je niet dat onze Gafaringa ziek is?”

Nee, dat weet Kanakuze niet, hoe zou ze het ook kunnen weten. Maar ze tempert dadelijk haar stem en komt naar het bed waar het zieke broertje ligt. Hij heeft zijn oogjes gesloten.

Gasore komt er ook bij. De vorige avond was het zo fijn in de hut, en nú . . . Voor het slapen gaan heeft hij nog even met Gafaringa gespeeld. En nou opeens is hij erg ziek. O, als hij maar gauw weer beter wordt!

Welke geheime krachten zijn er aan het werk waardoor de

kleine jongen met hoge koorts op bed ligt? Dat vragen vader en moeder zich af. Als de meeste mensen in hun land denken ze dat de oorzaak van een ziekte niets met het lichaam heeft te maken. Die oorzaak ligt ergens anders: er zijn onbekende sterke krachten die de zieke kwaad doen. Heeft iemand misschien een vloek over het kind uitgesproken? Of hebben ze wat gedaan waardoor het kwaad hun hut is binnengedrongen?

„Zullen we . . . eh . . . zullen we Gafaringa bij de medicijnman brengen en zijn hulp invoeren?” stelt vader aarzelend voor.

Zo is het altijd geweest: bij ziekte ging men naar een medicijnman, die meer wist dan andere mensen. Hij gaf medicijn, waarover hij woorden uitsprak die het geneesmiddel krachtig maakten. Daarom denkt vader Ndori nu ook dadelijk aan de medicijnman. Een geheime kracht maakt zijn jongen ziek; welnu, de medicijnman zal de verstoorde levenskracht weer herstellen.

Maar moeder Mukandori schudt vastberaden haar hoofd. Zij is al even bang als haar man voor de ziekte van hun kleine jongen. Toch wil ze niet naar de medicijnman gaan. „We zijn christenen; daarom neem ik Gafaringa op mijn rug en draag hem naar het ziekenhuis van Kirinda,” antwoordt ze vastbesloten.

Vader Ndori schaamt zich over zijn voorstel. Moeder heeft gelijk: als er ziekte of nood is, behoren ze dáárheen te gaan, naar het christelijk ziekenhuis van Kirinda. Vanaf wijde heuvels in de omtrek zie je de rode daken van de gebouwen. Het is of die gebouwen alle zieke en gewonde mensen uitnodigen daar naar toe te komen.

„Vergeef me dat ik domme dingen zei,” vraagt vader. „Ons kind moet naar de dokter van Kirinda en niet naar de medicijnman.”

Gelukkig ligt het ziekenhuis niet al te ver van hun hut. Moeder kan er binnen een paar uur zijn. De kleine Gafaringa is hard

ziek, de koorts neemt toe, en moeder besluit gauw op weg te gaan, voordat de zonnewarmte te sterk wordt. In een doek knoopt ze een paar dingen die ze misschien nodig zal hebben, want het is mogelijk dat de kleine jongen een paar dagen in het ziekenhuis moet blijven. Dit betekent dat zijdaar óók blijft: wie zal anders voor het kindje zorgen? Het zijn altijd familieleden die een zieke van eten en drinken voorzien. Niets vergeten mee te nemen? In haar doek zitten nu een stukje zeep, een houtje om haar tanden te poetsen, een plankje met afgeknotte spijkers om haar kroeshaar in orde te brengen, en een doek om zich 's nachts toe te dekken. Bovendien nog wat eten.

„Gasore moet met me meegaan,” beslist ze. „Dan kan hij jullie vertellen wat de dokter heeft gezegd.”

Gasore knikt. Maar een pleziertocht is het niet. Zijn ogen gaan telkens naar de kleine jongen die zo ziek is.

Niet zonder zorg laat moeder haar huishouden achter. Gelukkig is Kanakuze een flink meisje; ze weet precies wat er gedaan moet worden. Maar toch . . .

Vader Ndori en de twee meisjes begeleiden hen tot aan de grote weg. Daar nemen ze afscheid. Hoe verdrietig moeder zich ook voelt, toch weet ze met een glimlach te zeggen: „We zullen spoedig terugkomen.”

Tegelijk slikt ze iets weg. „Als het is naar de wil van Imana,” voegt ze eraan toe.

Het is verstandig dat ze bijtijds op weg zijn gegaan. Gasore draagt de doek op zijn hoofd. Moeder voelt op haar rug het gloeiende kinderlijfje; ze hoort haar kleine schreien, maar níet als gewoonlijk, wanneer hij wil drinken. Dit schreien is anders. Het is een klaaglijk kermen, alsof hij pijn heeft. Ze kijkt bezorgd over haar schouder. Gafaringa heeft zijn oogjes gesloten, zijn adem gaat kort en hijgend.

„Daar is het ziekenhuis,” wijst Gasore, die blij is dat ze er bijna zijn.

Moeder knikt. Witte gebouwen met rode daken, boven op een heuvel. Een paadje slingert tegen de flank.

Iets voorovergebogen klimt moeder tegen het paadje op. Gasore volgt haar op de voet. Wat gelukkig dat er een dokter is om hen te helpen! Er zijn ogenblikken dat zelfs moederliefde machteloos is iets voor haar kind te doen.

Eén van de artsen maakt zich dadelijk vrij om het zieke kindje te onderzoeken. Gasore ziet tot zijn verrassing dat het iemand van hun eigen land is. Hij spreekt dezelfde taal als zij.

Met spanning volgt moeder Mukandori het onderzoek. Ook Gasore kijkt nieuwsgierig en een beetje bang naar alles wat de dokter doet. Moeder tracht van zijn gezicht af te lezen hoe het met haar kind is. Maar dat donkere gezicht is ondoorgrondelijk. Pas als hij klaar is met het onderzoek, zegt de dokter: „Je kleine jongen is erg ziek. Ik zal medicijn geven en hem dadelijk in een bedje leggen.”

Moeder knikt; ze heeft niet anders verwacht.

„Iiiii, ga jij terug naar de heuvel, Gasore. En zeg dat de kleine jongen en ik hier blijven. Maar . . .”

Meer kan ze niet zeggen. Er schiet opeens een brok in haar keel. Maar Gasore weet voldoende. Hij keert zich om en gaat de weg terug naar hun heuvel. Als hun kleine Gafaringa maar beter wordt, als . . .

Moeder Mukandori gaat op de rand van het bedje zitten en staart onafgebroken naar de kleine. Gafaringa woelt onrustig. Mijn kind is ziek, heel erg ziek, denkt ze. Gelukkig heeft de dokter goede medicijn. Maar wat baat de beste medicijn als Imana de uitwerking ervan niet zegent?

Moeder bidt voor haar doodzieke kindje: „Imana, hebt U me een kleintje gegeven om het weer weg te nemen? Ik smeek U, maak mijn jongetje beter. Ik vraag het U met mijn hele hart.” En Imana . . . Hij luistert naar het zuchten van de bange moeder die niet kan slapen omdat ze boordevol onrust is. Diep bewogen ziet Hij neer op haar vermoeide en bedroefde gelaat. Hij hoort het kraken van het bed waarop Gafaringa onrustig woelt. En de oorsprong van alle leven glimlacht.

„Zal Ik Mukandori, mijn kind, zoveel verdriet doen?” denkt Hij. „Staat haar hut niet altijd voor Mij open? . . . Ik zal haar kleine Gafaringa redden uit de greep van de dood.”

Drie dagen zweeft het kleintje op de grens tussen leven en dood. Drie dagen lang ziet moeder hoe de dokter zich bezorgd met haar kindje bezighoudt. Maar op de derde dag . . . dan glimlacht Gafaringa opeens naar zijn moeder!

„Je jongen gaat weer beter worden,” zegt de dokter blij. „Hij heeft het gehaald.”

Moeder is zo boordevol dankbaarheid dat ze geen woord kan zeggen. Haar kind gaat niet sterven, maar zal léven! Ze legt haar hoofd tegen het bedje en fluistert onder vreugdetranen haar dankgebed.

Nog een paar dagen, dan kan ze Gafaringa mee naar huis nemen.

En wéér gaat moeder Mukandori de weg die ze eerder ging, nu in omgekeerde richting. Het lijkt of heel de natuur deelt in haar vreugde. Nooit scheen de zon zo uitbundig over de heuvels als vandaag. En het ruisen van de wind in de bananestruiken rond de hutten klinkt als muziek.

Nu en dan blijft ze even staan. Ze kijkt over haar schouder. Gafaringa is mager geworden, maar hij kraait alweer van plezier. En ze voelt zijn kleine vuisten trommelen op haar rug.

Het wordt een feestelijke thuiskomst! Gasore ziet haar het eerst; hij is juist op zoek naar een geschikte plaats voor zijn geiten, maar vergeet dat meteen. Zijn hele gezicht wordt één blijde lach. Hij legt zijn hand voor de mond en trommelt, zodat iedereen het kan horen. Zijn blijde roep klinkt tot ver over de heuvels: „Oeoeoeoeoeoe . . .!”

Daar komen de anderen al aan, Kanakuze voorop, met de klei-

nere Bizimana achter zich. Haar benen zijn nog te kort om de vlugge Kanakuze bij te houden. Ze dansen om moeder heen, ze strelen de handjes en het hoofd en de beentjes van de kleine Gafaringa, die kraait van de pret. Ze hebben nooit geweten dat zo zoveel van het kleine broertje hielden

Moeder verbergt haar stille ontroering. Het is een thuiskomst om nooit te vergeten!

Vader Ndori wacht bij de ingang van het voorerf.

„Ze zijn er! Ze zijn er!” roepen de kinderen hem toe, alsof hij dat al lang niet weet.

Ndori begroet zijn vrouw; hij kijkt naar de kleine jongen die weer beter is en zijn handjes uitstrekt naar vader. Moeder ziet opeens iets in zijn ooghoeken blinken.

„Iiii, wat is de zon fel vandaag,” zegt ze.

„Yego, yego . . . ja, ja,” knikt vader. „Zeg dat wel.” En terluiks veegt hij het vochtige uit zijn ooghoeken weg.

Het wordt een bijzondere avond. Mensen van andere heuvels komen moeder Mukandori begroeten en naar de kleine Gafaringa kijken. Ze zitten gezellig bijeen op het voorerf; de kruik met bananebier gaat van hand tot hand. Ieder op zijn beurt zuigt aan het doorboorde houtje.

„De dokter van het ziekenhuis is een knap man,” zegt één van de vrouwen.

Moeder knikt; ja, zó is het. „Iiii, ook heel vriendelijk,” voegt ze eraan toe. „Hij heeft mijn kind goed geholpen. Maar als Imana ons niet barmhartig was geweest, zou ik zonder last op mijn rug naar de heuvel zijn teruggekeerd.”

Zodra het donker wordt, sluit vader de toegang tot het voorerf af met een stapel hout die daarvoor bestemd is. Net als iedere avond. En toch is er een groot verschil met de laatste avonden:

moeder en Gafaringa zijn weer in de hut! Dat maakt deze avond tot een feest.

In de hut brandt het vuurtje waarop het avondeten wordt klaargemaakt. Het zal vanavond extra goed smaken, want er is vlees bij. Dat gebeurt niet vaak.

Direct na het avondeten — zo tegen een uur of zeven — breekt de tijd aan om naar bed te gaan. Voor de grote èn voor de kleine mensen. Kanakuze heeft het stro al op de grond uitgespreid en de slaapdoeken neergelegd.

Gafaringa ligt op het grote bed van vader en moeder. Zijn oogjes zijn gesloten, hij slaapt.

Moeder ligt naast hem. Zij kan nog niet slapen. Vader bedekt het vuur tussen de drie stenen en zoekt op de tast zijn plaats op bed.

Nu klinkt alleen nog de stem van Kanakuze. Zij is blij: vader heeft haar geprezen omdat ze voor alles zo goed heeft gezorgd toen moeder weg was. Moeder kan trots zijn op zo'n flinke dochter.

„Maar Gasore heeft goed geholpen,” zei ze gauw. „Hij bracht de geiten weg en haalde water uit de rivier.”

Gasore was haar dankbaar voor die lof.

Kanakuze wil alles van het ziekenhuis weten — en moeder vertelt maar, vertelt maar. Over de dokter en de zusters, over het grote huis waar de verzorgers van de patiënten kunnen overnachten, en wat al niet meer. Maar telkens heeft Kanakuze nieuwe dingen te vragen.

Ze is erg verbaasd als ze hoort dat er ook verpleegsters zijn uit hun eigen land, en niet alleen uit het verre Bulaya ¹.

„Kan ik later óók verpleegster worden?” vraagt ze verwonderd. „Ik zou het graag willen.”

¹ Europa.

Maar moeder weet niet of dat kan. Er zijn zusters uit hun eigen land in het ziekenhuis. Ze spreken dezelfde taal, ze zijn opgegroeid in net zo'n hut als de hunne. Maar ze hebben vast veel geleerd om dat moeilijke werk te doen.

Eindelijk zwijgt Kanakuze. Ze heeft voldoende gehoord om lang over na te denken en trekt de slaapdoek tevreden tot over haar oren.

Bij moeder Mukandori wil de slaap nog niet komen. Zij luistert naar de rustige ademhaling van het kindje naast zich — en ze voelt zich op eens heel, heel blij. Nu zijn ze allen weer bij elkaar, veilig in hun hut.

„Imana zij gedankt,” fluistert ze. En haar hand streelt voor het laatst het slapende jongetje aan haar zij.

3

Het is Kanakuze die als eerste met het grote nieuws thuiskomt. Ze is er vol van! Haar stem klinkt erg opgewonden, zodat de oude vrouw, die toevallig over het paadje langs hun hut komt, nieuwsgierig blijft staan; ze denkt dat er minstens een ongeluk is gebeurd. Misschien heeft iemand een kruik met kokend water over zich heen gekregen. Of drong een gevaarlijke slang door tot in de hut, je kunt nooit weten. Maar niets van dat al!

Kanakuze heeft iets gehoord dat ze dadelijk aan iedereen wil vertellen. „We krijgen een nieuwe school!” roept ze. „Een heel nieuwe school!”

Gasore, die juist met een lading sprokkelhout op zijn hoofd het erfje opkomt, blijft verbluft staan. Hoort hij goed? Een nieuwe school? En de kleine Bizimana, die op haar manier uit een handvol klei een kruikje probeert te maken, laat haar speelgoed in de steek. Alleen Gafaringa op moeders rug trekt er zich geen zier van aan; die sabbelt rustig verder op z'n duimpje en kijkt onderwijl met z'n koolzwarte ogen naar alle drukte om zich heen. „Daar weet ik helemaal niets van,” zegt vader Ndori, die met een mes de nagels van zijn grote teen bijsnijdt. „Hoe kom je aan dat nieuws, meisje?”

„Iiii, het is echt waar,” antwoordt Kanakuze beslist. „Ik hoorde het op de schoolheuvel. Er kwamen een paar vreemde mannen, en ook de moniteur stond erbij. Ze bekeken ons schooltje en toen zei één van die mannen dat er beslist een nieuwe, een betere moest komen.” In haar stem klinkt de trots dat zij toch

maar de eerste is die dit grote nieuws kan vertellen.

„Iiiii ,” neuriet vader, terwijl hij rustig verder gaat met het bijwerken van zijn teennagels. „Ik denk dat het nog lang zal duren voordat die nieuwe school er staat. Zo'n gebouw kost veel geld, en wie zal dat betalen? Wij zijn er te arm voor.”

„In mijn tijd waren er helemaal geen scholen,” mompelt de oude grootmoeder. „De blanken waren hier nog niet toen ik een kind was. Die vreemdelingen stichtten pas scholen toen ze het nodig vonden om ons te gaan gebruiken.” Als grootmoeder daarover praat, klinkt haar stem altijd makkend. Zij is echt een vrouw van het verleden.

„Iiii, ons land is nu zelfstandig,” zegt vader trots. „De Bulaya die hier nog zijn, wonen nu in Rwanda om ons te helpen vooruit te komen. In het nieuwe zijn ook veel dingen mooi en goed, moedertje . . . En het spreekwoord zegt immers dat de tijd is als de vingers van een hand? Ze zijn geen van alle gelijk, de ene vinger is groter dan de andere en belangrijker. Maar je kunt toch geen enkele vinger missen. Ze zijn met elkaar verbonden. Zo is het ook met de vroegere tijd en nú. Het blijft altijd moeilijk om uit te maken welke de belangrijkste is.”

Grootmoeder heeft altijd het laatste woord, ook nu. Voor ze sloffend verdwijnt, zegt ze nog: „De schouder groeit niet boven het hoofd.” Dat is óók een spreekwoord en betekent: blijf maar rustig op je plaats en denk niet te groot van jezelf. Dat verwijt kan vader Ndori in zijn zak steken!

Kanakuze is wat teleurgesteld door de reacties op haar nieuws. De woorden van vader komen als een koude regenbui op haar neer.

En toch zal de nieuwe school er komen!

Hun oude schooltje staat op instorten, een nieuw gebouw is geen overbodige weelde. Er zijn drie lokalen, drie hutten van

gedroogde pot-o-pot: klei met grof zand, dat met handenvol stevig tussen een geraamte van takken is geduwd. Maar zware slagregens hebben grote stukken van de muur weggespoeld. Er is nu een gapend gat waar eens de deur was. Ook de vensters zijn uitgesleten gaten, erg gemakkelijk voor de leerlingen die langs die weg naar buiten kunnen. Zó gaat het veel vlugger dan door het deurgat.

Het duurt na het eerste bericht van Kanakuze niet lang of alle mensen op de heuvels weten het. Dan wordt de bouw van een nieuwe school het gesprek van de dag. Natuurlijk vraagt iedereen zich af wie dit zal betalen; wat gaat zo'n gebouw niet kosten! Maar het is weldra bekend: mensen in een ver land — het heet Nederland en moet erg vlak zijn, nagenoeg zonder heuvels, onbegrijpelijk! — hebben geld bijeengebracht om een deel van de bouw te betalen. Dat is vreemd! Niemand weet waar dat landje precies ligt; ergens aan de zee, is verteld, maar wie heeft ooit de zee gezien! Iiiii, er wonen vast erg rijke mensen dat zij geld willen geven om een schooltje te bouwen op de heuvels van Rwanda.

De oude grootmoeder schudt haar hoofd als zij ervan hoort. „We leven in een vreemde tijd,” zegt ze bedenkelijk. „Wat willen die mensen in Bulaya ervoor terug?” informeert ze wantrouwig.

Dat weet niemand. De dominee van de kerk beweert dat ze helemaal niets terug willen. Ze willen alleen helpen.

Maar daarmee is grootmoeder niet overtuigd, kun je begrijpen. De dominee is een knap man, maar daarom hoeft hij niet te denken dat hij het laatste woord heeft. Grootmoeder snuift verachtelijk en zegt smalend: „Toen ze hier jaren geleden voor het eerst kwamen, zeiden ze óók dat ze waren gekomen om ons te helpen. Maar spoedig waren zij de heren en wij de knechten.

Ze vroegen niets, ze eisten alsof ze in hun eigen land waren. Wij moesten belasting betalen, en onze mannen werden gedwongen om brede wegen aan te leggen.”

De bewoners van de vele hutten op de heuvels moeten zelf ook iets doen voor hun nieuwe school. Maar dat is niet gemakkelijk; er is maar weinig geld in de hutten, iedereen is arm. Zeker, er zijn een paar rijke veehouders, maar hun rijkdom is de kudde koeien. Iedere frank die de mensen bezitten, moeten ze twee keer omdraaien voordat ze hem uitgeven.

Waar een wil is, daar is ook een weg. Geld kunnen ze niet geven. En toch zullen ze helpen bouwen.

Daarom wordt besloten dat voortaan alle schoolkinderen iedere morgen een steen mee naar school brengen. Elke dag één steen. Dan zal het niet lang duren of er is voldoende bouw-materiaal.

En zo gebeurt het. Iedere morgen komen alle kinderen met een steen op hun hoofd naar de heuvel waar de nieuwe school komt te staan. Dat is dicht bij het oude gebouw; er is hier een mooie vlakke plek.

De moniteurs controleren nauwkeurig of ieder kind aan zijn verplichting voldoet. Wie geen steen meebrengt, kan terug naar huis, ook al ligt de thuisheuvel een uur of verder van school.

Op het terreintje groeit de voorraad stenen met de dag. Bij elke hoop staat een bord met de naam van de klas erop — en natuurlijk is iedere klas trots als zijn hoop de grootste is.

Vader Ndori zorgt ervoor dat zijn kinderen niet zonder hun steen naar school gaan. Kanakuze is de oudste, zij krijgt daarom de zwaarste steen op haar kroeshaar. Gasore is wat kleiner, en daarom torst hij ook een wat kleinere steen — hoewel hij nooit verzuimt te zeggen dat hij best een steen als die van Kanakuze kan dragen. Omdat Bizimana nog maar pas op school gaat en

klein is, draagt zij de kleinste.

De leerlingen volgen met spanning de voorbereidingen voor de bouw. Het veldje is nu klaargemaakt om te beginnen: struiken zijn uitgegraven en kuilen gedicht. Op een morgen zien ze tot hun verrassing dat er diepe gleuven worden gegraven. Daar wordt druk over gepraat, en iedereen vraagt zich af waar dit voor moet dienen. Gasore staat er met zijn neus bovenop. Hij kijkt in de gleuf waar een paar mannen de grond moeizaam naar boven werken. Hij hoort een paar grote jongens ruziën over de vraag waar die gleuf voor dient, en één van de gravende mannen geeft het antwoord: het is voor het fundament.

Ze zijn nog niet veel wijzer! Gelukkig dat de moniteur ze uit de droom helpt. Hij vertelt dat de nieuwe school niet een gebouwtje wordt als hun hut of zoals de oude school. Het wordt een stenen gebouw, met een dak van golfplaten. Zo'n gebouw is zwaar en kan gemakkelijk verzakken als de grote regentijd komt. Daarom wordt eerst een laag stenen in de grond gelegd; dat heet het fundament.

Iiii, dat kan mooi worden! Een echt stenen gebouw! En nog wel met een dak van golfplaten. De jongens en meisjes zijn dol enthousiast. Voortaan zal niemand vergeten zijn steen mee te brengen. In verre omtrek is straks niet zo'n mooie school te vinden als op hun schoolheuvel!

's Zondags in de kerk worden de mensen opgeroepen om bij de bouw te komen helpen. Daar is veel belangstelling voor; de mannen kunnen er zelfs wat mee verdienen. Wel honderd vijftig frank per dag (*f* 5,-).

Vader Ndori is ook van de partij. Hij gaat elke morgen vroeg op pad; dan hangt er nog een dikke nevel over het land waarboven de toppen van de hoogste heuvels als eilandjes uitsteken. De jongens en meisjes zien de school elke dag groeien. En de

hopen stenen kleiner worden. Het pleintje bij de oude school ligt nu meestal verlaten. De moniteur moet zijn leerlingen vaak bij de bouw weghalen omdat ze de mannen in de weg lopen. Gasore volgt het werk op de voet. Hij is er trots op dat zijn vader ook meehelpt bouwen. Alle jongens van school kunnen zien hoe sterk hij is. Metselen is een mooi werk, haast even mooi als het hoeden van een kudde koeien. Kijk, daar neemt vader Ndori zijn hamer om één van de stenen wat bij te hakken. De

stukjes vliegen hem om de oren, maar nu past de steen precies op de andere. Is dat niet knap?

Vader heeft ook een troffel en een waterpas. Gasore heeft het waterpas eens van dichtbij mogen zien; een vreemd voorwerp! Het luchtbelletje springt heen en weer als je het waterpas beweegt. Maar als vader het op de muur zet, blijft het belletje stilstaan tussen twee lijntjes. „Elke rij stenen moet precies even hoog,” legde vader uit. „Daarvoor gebruik ik een waterpas.” Hij gebruikt zijn troffel om kluiten modder tussen de stenen te werpen. Een paar opgeschoten jongens zijn de hele lieve dag bezig de modder te kneden. Dat is ànder werk dan ergens onder een boompje kaarten, zoals ze gewoonlijk doen. Nu wèrken ze. Ze kneden met hun blote voeten de modder, zodat er niet één harde brok in achterblijft. Die modderbrij sijpelt tussen hun tenen, het is een kostelijk gezicht, en de spatten zitten tot in hun haar. De jongetjes van school willen niets liever dan ook een poos heerlijk in de modderpoel rondbaggeren. Jammer, de moniteur heeft het streng verboden.

De modder verbindt de steenlagen, die keurig op elkaar liggen. „Iiii, als het gaat regenen, spoelt alle modder tussen de stenen weg!” zegt één van de grotere jongens, terwijl hij naar het werk van vader Ndori wijst. „Ik denk dat onze nieuwe school dan instort.”

Gasore kijkt hem verontwaardigd aan. Ziet hij dan niet hoe stevig de muur wordt? Die kan nóóit instorten.

De leider van het werk heeft de opmerking van de jongen ook gehoord. „Jij hebt gelijk,” zegt hij. „Er is geen gevaar dat de school zal instorten, dat niet. Maar door de slagregens kan de modder tussen de stenen gemakkelijk wegspoelen. Bij grote gebouwen als scholen metselen we de stenen meestal aan elkaar met cement, maar daar hebben we hier geen geld voor. En toch

moeten we ervoor zorgen dat er geen kieren tussen de stenen komen. Let maar eens op wat we gaan doen als de school bijna klaar is. Dan worden alle voegen aan de buitenkant afgestroken met een laagje cement. Het is dan onmogelijk dat er nog water in de muur komt.”

Die grote jongen is tevreden, en Gasore heeft weer iets geleerd. Eindelijk breekt de dag aan dat hun nieuwe school klaar is. Kaarsrechte muren, een dak van golfplaten, een stevig aangestampte lemen vloer, vensters die mooi vierkant zijn, een houten deur waardoor geen ongedierte naar binnen kan.

In het oude schooltje zijn lemen bankjes; daar zitten de kinderen met hun leetje op schoot. Maar hier . . .

Lange ongeschaafde planken waarop vijftien kinderen naast elkaar kunnen zitten. Van dunne latjes is een lange tafel gemaakt, zodat er nu plaats is voor hun lei, hun schrift en leesboek. De moniteur heeft zelf een nieuwe landkaart getekend; bij een nieuwe school hoort ook een nieuwe kaart. Hij heeft er extra zijn best op gedaan.

Op de dag van de opening komen alle mensen kijken. Iedereen heeft de bouw op de voet gevolgd, maar nu wil ieder het eindresultaat zien. Zelfs Gasores oude grootmoeder laat zich overhalen om van de heuvel af te dalen en de nieuwe school te bekijken. Gasore loopt dicht bij het oudje.

Hij ziet hoe haar handen langs de muren tasten. Wat een prachtig huis! En dat voor die ondeugende bengels?!

Gasore glundert als ze even gaat zitten op de lange bank die voor de leerlingen klaarstaat.

„Iiiii, ik denk dat ik ook maar naar school ga,” zegt ze met haar tandeloze mond. „Vraag eens aan je moniteur of hij me kan gebruiken, ook al zijn mijn haren wit als maïsmeel. Misschien kan hij me leren lezen en schrijven, iii . . . In zo'n mooi huis wil ik

best iedere dag binnengaan!”

Gasore schatert van het lachen. Grootmoeder die naar school wil! Maar hij voelt zich blij met haar woorden van lof voor hun nieuwe school.

„Weet je nog wel van je eerste schooldag, Gasore?” vraagt moeder, terwijl ze de baby op haar rug wat steviger vastbindt.

Gasore weet het nog goed! Hij wou er dadelijk vandoor toen hij een van zijn vriendjes met een koe zag lopen.

„En van die zakdoek . . .” brengt Kanakuze in herinnering.

Het was de eerste keer dat hij iemand een zakdoek zag gebruiken. De onderwijzer haalde een grote witte doek uit zijn broek. Een doek om het zweet van zijn gezicht te vegen, dacht de kleine Gasore meteen.

Zo gebeurde — maar daarna hield de moniteur de doek voor zijn neus, kneep erin en snoot. Toen stopte hij de doek weer in z'n zak.

Gasore was stomverbaasd: snoot een deftig man als de moniteur zó zijn neus? Dat had zijn moeder hem anders geleerd. Hij deed het als alle mensen op de heuvels: met duim en wijsvinger, om daarna met een zwaai het vuil op de grond te gooien. En de moniteur stak het vuil in zijn zak!

Dat is allemaal lang geleden!

Nu hebben ze een nieuwe school. En zelfs de oude grootmoeder is er blij om, hoewel ze weinig voelt voor het nieuwe op de heuvels van Rwanda.

4

De maan hangt hoog aan de lucht. De schaduwen van de bomen en de hutten zijn lang en vaag. Een hond op het voorerf draait moeilijk om zijn eigen as en hapt nijdig in zijn pels om de vlooiën weg te bijten.

Gasore zit ook op het voorerf, zijn rug geleund tegen de ruwe klei van de hut. Hij staart onafgebroken naar de lucht, waar de maan hangt als een reusachtige oranje-rode vrucht. Vreemd, die lichtbol wordt kleiner naarmate hij hoger boven de aarde rijst. Terwijl het licht aan helderheid wint.

Het is die avond volle maan. De krekels sjirpen rondom in ononderbroken ritme. Vuurvliegjes vonken geelgroen over de heuvel en langs de rand van het dak.

Volle maan! Dat betekent feest op de heuvel. Op andere avonden worden bij het vallen van de duisternis de toegang tot het voorerf en de deur van de hut stevig gesloten. Hun hut wordt daardoor tot een kleine vesting, waarbinnen ze zich veilig weten. Niemand komt 's avonds graag alleen buiten. De nacht is de tijd dat de geesten ronddwalen; het zou doodgrijselijk zijn om in de nacht alleen buiten te zijn.

Gasore ziet een paar vleermuizen in plotselinge zwenkingen rond hun hut en om de bananestruiken fladderen. Griezellige beesten! Maar nu het licht van de maan over de heuvels straalt, is hij niet bang.

„Je hoeft nooit bang te zijn in het donker,” heeft de moniteur van school gezegd. Hij zei ook dat Imana machtiger is dan alle geesten.

Gasore gelooft het graag. Maar zelfs vader en moeder blijven

angstvallig in de gesloten hut zodra de zon verdwenen is. Dan komen alleen dieven en ander gespuis op de heuvels.

De mensen van hun heuvel – met uitzondering van grootmoeder – zijn allen christenen. Ze belijden dat Imana hun Vader in de hemel is. Maar toch bekruipt ook hen vaak de angst voor het onverklaarbare, het geheimzinnige. Hoe verklaart men dat al het lugubere te voorschijn komt zodra de zon is verdwenen? Dan hoor je in de verte het gehuil van de hyena en het gekrijs van een uil. De vleermuizen komen uit hun schuilhoeken – en dat gebeurt allemaal zodra de zon is ondergegaan.

„Niet bang zijn!” beweert de moniteur.

„Hebben onze voorouders zich altijd vergist?” twijfelt vader Ndori en met hem vele anderen. En toch gaan ze vaak op zondag naar het grote stenen gebouw dat kerk heet.

Gasore begrijpt het allemaal niet zo goed. Hij weet nog niet dat bij veel grote mensen het hart wordt verscheurd door geloof en door twijfel. Dat ze met de ene arm het christendom omhelzen en met de andere het oude krampachtig vasthouden.

Gasore maakt er zich echter geen zorgen om! Hij is nu alleen maar blij dat het volle maan is.

De deur van hun hut staat wijd open. Dat kan nu, ze hoeven niet bang te zijn dat allerlei torretjes en muggen binnenkomen, om van duizendpoten, schorpioenen en andere griezelige dieren maar niet te praten.

In de verte blaft een hond; een koe loeit haar antwoord terug aan een andere koe. Is het niet verrukkelijk op een avond als deze?

Vader Ndori is ook op het voorerf gekomen. Hij rookt een pijp en zijn zware lippen houden het brede mondstuk stevig vast.

„Wiriwe,” klinkt opeens een groet.

Het is Mulekezi, die van een nabije heuvel is komen wandelen.

Ze hebben niet eens zijn voetstappen op het paadje gehoord. Er wordt dadelijk plaats voor hem gemaakt. En daar komen nog méér gasten. Niemand denkt aan slapen nu de maan hoog aan de hemel staat en het donker van de nacht moet wijken.

Gasore glundert. Zó is het altijd op een heldere maanavond. Er worden bezoeken afgelegd, nieuwtjes uitgewisseld, en er wordt veel pret gemaakt.

„Heb ik al eens verteld over die Twa?” vraagt Mulekezi op eens.

Iedereen is dadelijk vol aandacht; Mulekezi heeft altijd vreemde verhalen, en wat kan hij nu vertellen over een Twa, zo'n klein onooglijk mannetje dat meestal ergens bij een vallei woont? De Twa zijn niet in het minst in tel; je kunt ze nauwelijks mensen noemen.

„Een Twa had klei uit de vallei gehaald en er een paar mooie kruiken van gemaakt,” begint Mulekezi.

Gasore wéét het: je kunt zeggen wat je wilt van de kleine Twa, maar zij zijn meesters in het maken van kruiken en pijpjes. Er is niemand die het ze verbetert.

„De Twa ging met zijn kruiken naar de markt om ze te verkopen. Dat lukte spoedig en daarna liep hij wat rond over de markt om te zien wat hij voor z'n vrouw mee zou nemen.”

Even zwijgt Mulekezi. Gasore ziet het vóór zich: stalletjes met verse maïskolven, sjacheraars in gedragen kleren, halfnaakte jongens die stiekem vruchten gappen, zwetende moeders met hun kind op de rug of aan de borst.

„Die Twa kocht een spiegeltje. Hij nam het mee naar de hut en gaf het aan zijn vrouw. Iiiii, het jonge vrouwtje keek in de spiegel — en begon op eens te huilen. „Mijn man heeft een andere vrouw mee naar de hut gebracht,” snikte ze haar leed bij d'r moeder. Moeder keek ook in het spiegeltje, en zei troostend:

„Trek je d'r maar niks van aan, 't is een ouwe.” ”

Ze gieren het uit van pret. Die Mulekezi met zijn malle verhalen.

Moeder Mukandori komt met twee kalebassen boordevol bananebier. Ieder mag drinken zoveel hij wil, er is voor elk genoeg. De kalebassen gaan van hand tot hand, allen zuigen op hun beurt aan het doorboorde houtje en nemen een lange teug. Het smaakt best!

„Weet je wat de oude Mukandekezi laatst is overkomen?” Dat vraagt grootmoeder, maar er is niemand die het weet.

„Ze had een dutje gedaan,” vertelt ze. „Toen droomde ze dat er een gier in haar hut was binnengedrongen.”

Om dat verhaal lacht niemand, want het is bar griezelig. Er bestaat geen voorteken dat angstiger is dan dit. Een onheil van de ergste soort moet daarop onvermijdelijk volgen.

Het wordt onbehaaglijk stil op het voorerf. Niemand durft te zeggen dat hij niet meer in zulke voortekens gelooft en iedereen voelt zich beklemd door wat grootmoeder zei. In één van de bananestruiken rond de hut horen ze plotseling de kille en doffe roep van een uil. Oehoe-hoe-hoehoe-oehoe. Er klinkt iets geheimzinnigs in dat geluid. Wat doet die vogel daar in deze maanlichte nacht? Geldt zijn roep niet als een huiveringwekkende aankondiging dat voor iemand het uur van de dood is aangebroken?

Moeder gaat onhoorbaar naar binnen om de kalebassen weer te vullen. Vader Ndori roept om een gloeiend spaandertje hout, zodat hij zijn pijp opnieuw kan aansteken.

Gasore tekent met zijn grote teen figuurtjes in het zand. Hij voelt zich teleurgesteld dat grootmoeder het plezier opeens bedierf.

Maar het duurt gelukkig niet lang of de mensen praten weer

luidruchtig; ze scheppen tegen elkaar op of houden mekaar voor de gek. Het koele bananebier van moeder Mukandori vindt goede aftrek. Het lijkt of alle blijheid en rumoer uit de kalebassen komt.

Iemand heeft opeens een kleine trom. Niemand weet waar die zo plotseling vandaan komt, maar vlugge vingers en handpalmen trommelen op het strakgespannen vel: dom, dom . . . dom, dim . . . dom, dom . . . dom, dim . . .

De zware en lichte klanken buitelen over de heuvels. Dat is móóí! Daar klapt iemand in zijn handen, hetzelfde ritme als dat van de trommelaar.

„Laten we een klein dansje rond de trom maken,” wordt voorgesteld. Iiii, dansen in het maanlicht, terwijl snelle handen in een steeds heftiger cadans op de trom slaan. En terwijl de kalebassen met bananebier van hand tot hand gaan.

Gasore gaat gauw hun hut binnen en op de tast vindt hij dadelijk wat hij zoekt: een lange strook koeihuid, met daaraan wel tien ijzeren belletjes. Die bindt hij om zijn ene enkel. Naar een lange stok hoeft hij niet te zoeken: er liggen er genoeg bij de stapel hout waarmee vader elke avond de toegang tot het voorerf afsluit. Andere jongens maken zich ook klaar voor de dans. Maar alleen Gasore heeft de ijzeren belletjes, die bij elke beweging rinkelen.

Ze stampen eerst met hun hielen op de grond. Hun armen buigen ze strak vooruit. Alle spieren zijn gespannen, ook die van hun hoofd, zodat de tanden zichtbaar worden.

Dom, dom . . . dom, dim . . . dom, dom . . . dom, dim, dom . . ., klinkt de trom.

De dansers trippelen met kleine pasjes vooruit, daarna achteruit. Ze vallen aan, ze wijken terug. Ze slaan het bovenlijf achterover en de lans, hun stok, draait vervaarlijk boven hun

hoofd.

Dom, dim . . . dom, dom . . . dim . . .

Het ritme wordt versneld, ook hun bewegingen gaan vlugger. Ze gooien hun hoofd achterover, iedere danser schreeuwt een zin, altijd dezelfde, vlugger, steeds vlugger . . .

De oude grootmoeder kijkt met welgevallen naar de dansende en springende jongens. Haar grijze hoofd schudt mee op de maat van de trom. De anderen klappen begeleidend in hun handen.

Dom, dom, dom . . . dim . . . dom, dom, dom . . . dim!

Het is een feest! Een feest waardoor iedereen de vele narigheden van het dagelijks bestaan vergeet. Niemand denkt ook meer aan de gier die een hut binnendrong. Evenmin aan de griezelige roep van een uil in het bananenbosje.

De handen van de trommelaar gaan nòg vlugger. De blote lichamen van de dansers glanzen van het zweet, het lijken ebbehouten beelden waarover de vriendelijke maan gul zijn lichtstralen strooit. Ze buigen en kronkelen zich, de voeten trap-pelen in een razendsnel tempo op de harde grond.

Dim, dim, dim, dom . . . Dim, dim, dim, dim, dom . . .!

Gasore laat zijn belletjes rinkelen. Hij voelt dat de scherpe randen van de ijzeren belletjes zijn ene been schaven. Het hindert niet! Nu is het feest . . . het feest van de volle maan.

Eindelijk is de dans afgelopen. Bezweet en doodmoe vallen de jongens neer. Was het niet héérlijk?

En weer gaan de kalebassen rond, iedereen is dorstig, jong en oud. Ze drinken en schertsen, wat is het leven toch mooi!

Dan komt het ogenblik dat ieder naar zijn eigen heuvel teruggaat. Het is laat geworden, heel laat. De nachtwind zoekt langs het dak. En een verre jakhals blaft tegen de maan.

Vader sluit de toegang tot het erfje. Nog even blijft hij buiten

staan en kijkt over de verlichte heuvels. Ver weg liggen de hoge vulkanen, als wachters aan de noordgrens. Lang geleden, in het nevelige begin van de wereld, hebben deze bergen vuur en zwavel gebrakt.

De geur van veel smeulende houtvuurtjes komt overdrijven. Het geluid van de krekels vult de struiken, hun gesjirp klinkt scherp en doordringend. En in de verte hoort vader Ndori het geruis van de rivier die rusteloos over de rotsen schuift.

Stil glimlacht vader voor zich heen. Hij heeft zich laten vertellen dat de wereld erg groot moet zijn. Hij zelf is nooit verder geweest dan de hoofdstad Kigali – en dat is veel uren lopen van zijn hut vandaan. Maar hij vraagt zich af of er op die grote wereld een plek zó mooi kan zijn als Rwanda.

„Imana houdt van òns land het meest,” zeiden de mensen vroeger. „Hij trekt de hele wereld rond, maar Rwanda is zijn tehuis. Daar komt Hij elke avond terug om de nacht bij zijn eigen volk door te brengen.”

Dat hebben de mensen eeuwenlang gedacht. Vader Ndori zelf weet beter. Maar opeens begrijpt hij hoe de bewoners van dit land eraan kwamen. Kan er een vrediger plaats op de hele aarde zijn dan hier?

In de hut liggen de kinderen al op hun bed van stro en vader sluit de deur. Iedereen is binnen: de kinderen, de geiten, de schapen. Hier zijn ze veilig.

Gasore is zó moe dat zijn ogen dichtvallen als hij de slaapdoek over zich heen trekt.

Dan sluit zich de nacht over de heuvels.

Nog steeds hangt de maan in gouden glans hoog aan de lucht. En vader Ndori vertrouwt dat ook deze nacht Imana zijn hand beschermend over zijn hut zal uitstrekken.

5

„Het huis dat je bouwt staat schééf! Bij de eerste windvlaag stort het in!”

Dat roept Gasore plagerig en hij schudt van het lachen als hij het quasi-boze gezicht van zijn oom Sezibera ziet. Het is een grap, dat wéét Sezibera; daarom is zijn boosheid ook niet echt gemeend. Zijn nieuwe hut wordt stevig, zoals de mensen in Rwanda eeuwenlang hun hutten bouwden. Laat de storm maar komen; zelfs tegen zware stortregens is de nieuwe hut bestand. „Maak dat je wegkomt, iiiii,” dreigt Sezibera. „Jij loopt me maar voor de voeten. En je weet, als de hut niet vóór 't begin van de droge tijd klaar is, dan moeten we wachten.”

Dat is waar. De nieuwe hut moet voor het einde van de regentijd gereed zijn. Al geruime tijd is oom Sezibera ermee bezig. Zijn oude huisje is ook volkomen versleten; dat staat op instorten. De regen heeft de klei van de buitenwand weggespoeld, terwijl het dak haveloos is en zelfs het regenwater niet meer tegenhoudt.

Sezibera heeft een geschikte plaats gevonden om een andere hut te bouwen. Eerst zijn in een cirkel wat stevige stokken in de grond gezet. Tussen die stokken kwam de natte roodbruine klei, vermengd met grof zand. Die klei kan alleen worden aangebracht als er voldoende water is; dat gaat niet in de droge tijd van het jaar. Daarom is het zaak op te schieten, want het kan gebeuren dat de bouw een heel seizoen moet wachten als ze niet tijdig klaarkomen.

Gasore heeft de hele dag bij de bouw geholpen. Er is water nodig, veel water, en klei. Maar ook riet en bananebladeren voor het dak.

Nu is het echter tijd om naar huis te gaan. Het zal niet lang meer duren of de zon verdwijnt. Een lange rij koeien verlaat al de vallei; de dieren beklimmen langzaam het pad in de richting van hun kraal.

Gasore blijft even kijken. Hij vergeet zelfs het knagen van de honger. Wat zijn het toch móóie dieren! Met respect kijkt hij naar de lange boogvormige horens. Hoe langer en zwaarder de horens zijn, des te waardevoller is het dier. Het is voor de mensen van geen belang dat bij de meeste dieren de knoken door het vel steken; evenmin of ze veel melk geven. Rijkdom en eer worden afgemeten aan het aantal koeien dat een veehouder bezit.

Bij de hut ziet hij moeder bezig met het vlechten van een mandje. Naast haar op de grond liggen bundeltjes droog gras die ze naar kleur en lengte heeft gerangschikt. Gasore weet bij ontdekking dat hij daar met zijn vingers af moet blijven. Daarom zoekt hij maar gauw zijn toevlucht bij de oude grootmoeder die het avondeten klaarmaakt.

Het kromgebogen verschrompelde vrouwtje staat bij een grote pot met bonen. Er glijdt een glimlach over haar gezicht wanneer ze Gasore ziet. Ze begrijpt meteen wat hij van haar wil. Zó is het immers altijd geweest: als kleine dreumes liep hij vaak achter haar aan om een kopje melk of een gebakken banaan te bedelen.

„Ik heb erge honger,” fleemt hij.

De ogen van grootmoeder glinsteren. Maar ze zegt streng: „Je moet kunnen wachten. Haast is altijd verkeerd. Een haastige hond brengt blinde jongen ter wereld.”

Dat laatste is een oud spreekwoord, zoals grootmoeder die steeds voor het grijpen heeft. Haar voorraad lijkt onuitputtelijk.

Maar de strengheid belet haar toch niet om snel een portie bonen op een bananeblad te scheppen en Gasore in de hand te duwen. „Iiiii, en scheer je nu weg, veelvraat.”

Gasore laat zich de bonenbrij best smaken. Een gulzige kip, die óók honger heeft, waagt zich dichterbij, in de hoop dat er iets voor haar zal overschieten. Maar ze is tegelijk op haar hoede, want straks schiet het been van de jongen misschien uit. Ze trekt de witte vliesjes over haar ogen en maakt zich startklaar om er snel kakelend vandoor te gaan als die jongen haar mocht aanvallen. Maar Gasore let niet eens op de gulzige kip. Zijn aandacht wordt getrokken door een luide stem op het voorerf. Hij herkent die stem: ze is van Ninane, een vrouw die op één van de heuvels in de buurt woont. Wat heeft ze toch te vertellen? Telkens schiet haar stem uit; haar woorden rollen als een waterval, maar Gasore kan ze helaas niet verstaan. Hij slaat de rest van z'n bonen vlug naar binnen, likt z'n vingers af en gaat kijken wat er is. Hij heeft zich niet vergist: daar staat Ninane, en ze is erg opgewonden. Ze duwt het kindje op haar rug telkens recht, daarna maakt ze drukke gebaren om haar woorden meer kracht te geven.

Moeder Mukandori luistert verschrikt toe. De oude grootmoeder heeft haar pot met bonen in de steek gelaten. En op de grond ligt het mandje waaraan moeder werkte. Met keurig in het gelid de bundeltjes droog gras.

„Ze zijn al op verscheidene plaatsen geweest,” vertelt Ninane.

„En het is niet één dief die bezig is, het zijn er meer. Soms is een veldje helemaal leeggeroofd. De vrouwen gaan 's morgens naar hun veldje om het onkruid te wieden en alles is weg!”

Ninane hijgt van het vlugge praten.

„Er is al geprobeerd om ze te pakken. Maar het is nog steeds niet gelukt . . . Ik ben bang dat ze ook deze kant uitkomen.” Gasore weet nog steeds niet waarover ze praat. Maar het wordt weldra duidelijk: de laatste dagen gaan er geruchten over dieven die in de nacht komen om de veldjes te beroven.

Dat is een nare zaak!

Gasore ziet angst in de ogen van zijn moeder. Stel je voor dat de dieven op hun veldje komen, en ze nemen de bonen mee die bijna geoogst kunnen worden. Dat zou niet minder dan een ramp zijn. Dan wordt het honger lijden. De voorraad voedsel, die moeder zorgvuldig in het achterste deel van de hut bewaart, is dan al lang uitgeput voordat de nieuwe oogst kan worden opgeslagen.

Zoals alle grote mensen weet moeder nog van de hongersnood, jaren geleden. Toen hield het onverwacht op met regenen. Onder een schroeiende zon verdorde de oogst op de velden. Tienduizenden mensen zijn toen van honger omgekomen.

De ramp is niet te overzien als dieven hun bonen weghalen. Maar wat kunnen ze doen? Vader Ndori is juist vorige week naar de stad Kampala gegaan, in dat andere land, in Uganda. Hij hoopt er werk te vinden. Was hij nu maar thuis! Hij zou misschien raad weten om hun bonen te beschermen.

„Wat moeten we toch beginnen!” vraagt moeder zich wanhopig af. Ze ziet de honger al als een afschrikwekkend spookbeeld naderbij komen. „We moeten ons veldje bewaken,” besluit ze resoluut.

Er zit niets anders op. Maar . . . wie moet dat doen? Vader is niet thuis, Kanakuze en Bizimana kan ze 's nachts niet naar buiten laten gaan, dat is onmogelijk.

„Ik . . . ik zal het doen,” stelt Gasore opeens voor. Zijn stem heeft een vreemde klank.

Moeder kijkt hem aan. Gasore . . . dat kan óók niet. Hij is flink voor zijn jaren, dat wel. Maar wat zal vader zeggen als hij uit de stad thuiskomt en zijn jongen is iets overkomen! Hij zal haar nooit vergeven dat ze hem in de nacht naar buiten liet gaan.

„Laat míj het doen,” dringt hij weer aan.

Moeder begint te twijfelen. Misschien is het niet zo erg gevaarlijk. En zodra hij iets verdachts ziet of hoort, kan hij dadelijk alarm slaan.

„We doen het sámen,” beslist ze. „Jij gaat eerst, daarna kom ik je aflossen.”

Moeder geeft hem een doek mee, want het is koud zo hoog in het heuvelland. Gasore slaat die doek om zich heen nu hij de wacht gaat houden over hun bonen.

De maan is aan het opkomen; als een kleine sikkelt staat ze aan de donkere hemel. Gasore stelt zich op aan de rand van het veld, dicht bij een struik. Nooit eerder is hij 's avonds alleen buiten geweest. Nu zit hij ineengedoken te luisteren naar de geluiden die uit de nacht tot hem doordringen. De duizenden krekels die driftig sjirpen, en de kikvorsen die om het luidst kwaken.

Hij is hier honderden keren bij daglicht geweest. Hij kent er elk plekje. Maar nu lijkt het een heel andere wereld. De struiken aan de kant hebben onwezenlijke vormen gekregen. De takken steken als dreigende armen omhoog. Wat zei grootmoeder ook weer? . . . Hij herinnert het zich nog best: in de nacht komt alles wat luguber is te voorschijn.

Gasore rilt. Hij sluit even zijn ogen om niets te zien. Dan kijkt hij weer over hun veldje. En over de heuvels. Heel ver weg, in het noorden, liggen de vulkanen. Ze liggen daar als wachters over het land. Boven één van die bergen, de Nyiragongo, hangt

een rode gloed. Grootmoeder heeft gezegd dat naar die berg de geesten van overleden slechte mensen gaan.

Het zien van de rode vuurgloed boven die vulkaan in het geheimzinnige duister van de nacht doet Gasore huiveren van angst en afkeer. Hij trekt zijn doek steviger om zich heen. Wat duurt een nacht lang, vreselijk lang, zij lijkt eindeloos. Gasore voelt de kou in zich optrekken. Hoelang zal het nog wel duren voordat de hanen beginnen te kraaien? . . . Het bewijs dat de nieuwe dag in aantocht is.

Iiii, er klinkt nog lang geen hanegekraai! Nu en dan drijven wolken voor de maansikkel, waardoor het enige tijd pikdonker boven de heuvels wordt. Op die ogenblikken duikt Gasore nog dieper ineen.

En hoelang zal hij moeten wachten voordat moeder hem komt aflossen? . . . Wacht, hij zal aan iets prettigers denken, aan iets leuks van school, of aan de koeien . . .

De kleine waker, hij vecht tegen zijn slaap. Telkens zakt zijn hoofd naar omlaag, maar gaat dan weer met een korte ruk omhoog. Hij denkt niet meer aan zijn veldje, noch aan de dieven die misschien hun bonen komen weghalen.

Wéér zakt zijn hoofd, en nu duurt het langer voordat hij wakker wordt. Gasore heeft haast de strijd verloren, bijna is de slaap hem te machtig.

Maar opeens is alle slaap verdwenen. Dáár . . . aan de andere kant van het veldje . . . daar lóópt iemand! Of is het een muzimu, een boze geest die hem kwaad komt doen? Zo'n geest waarover grootmoeder vertelde en waarvan de moniteur op school niet wil weten?

Gasore verstijft van schrik. Hij probeert duidelijk te zien wat er ginds is . . . Het is een mens, géén geest. Er loopt een man op hun veldje! Telkens bukt hij zich naar de grond om hun bonen te stelen.

Gasore merkt tot zijn schrik dat er méér zijn. Wat moet hij nu dóen? Zal hij zijn hand voor de mond slaan en een luid „oe-oe-oe-oe” doen horen, dat tot ver over de heuvels klinkt, in de hoop dat de mensen hem zullen horen? Zal hij snel naar hun hut gaan om moeder te waarschuwen? Zal hij . . .

Opeens klinkt er een lage stem naast hem.

„Urinde?” wordt er dreigend gevraagd. Dat betekent: wie ben je, en wat moet je hier?

Gasore trilt op zijn benen. Hij ziet hoe de vreemde man hem opneemt. Even aarzelt hij, maar fluistert dan: „Ssssttt, ik ben net als jij . . . ik ben óók gekomen om de bonen weg te halen.” Hij begrijpt zèlf niet hoe hij durft.

De dief begint zacht te lachen. Hij broemt iets onverstaanbaars en gaat verder met het verzamelen van de bonen. Naar Gasore kijkt hij niet langer om.

Gasore blijft aarzelend staan. Maar dan bukt hij zich en begint ook aan de bonen. De bonen van hun eigen veldje! Hij voelt het zweet op zijn voorhoofd. Nooit had hij het zó warm als nu. Hij ziet dat er wel vijf of zes mannen bezig zijn. 't Zijn onbekende mensen, ze komen stellig van veraf gelegen heuvels.

Gasore voelt zich niet meer zó onrustig als eerst. Ze denken dat hij één van hen is, ook een bandiet, die de veldjes van arme mensen leegsteelt.

Zonder een woord te wisselen werken de mannen verder. Een groot deel van het veld wordt van bonen ontdaan. Hun veldje, dat moeder dag in dag uit heeft bewerkt; waar ze de hak zwaaide, waar ze heeft gezaaid en gewied. Niets, niets blijft er van hun bonen over.

Het is vreemd, maar Gasores angst is geheel verdwenen. Ze maakt plaats voor een diepe verontwaardiging. Die lelijke dieven, hij . . . hij . . .

Maar hij kan niets doen. Links en rechts, voor en achter hem zijn ze bezig. Een alarmerend oe-oe-geroep zal alleen betekenen dat ze hem neerslaan. En wie is daarmee gebaat?

Net als de dieven verzamelt Gasore ook bonen. Intussen vraagt hij zich voortdurend af wat hij kan doen. Hij kan ze toch niet met hun bonen laten vertrekken? Dat is onmogelijk. Wat moet hij dan straks aan moeder zeggen? Dat ze hun veldje hebben leeggestolen, en dat hij het heeft aangezien zonder iets te doen? De mensen zullen zeggen . . .

Plotseling klinkt er een scherp kort fluitje. Het is afkomstig van de man die Gasore het eerst zag en die hem vroeg wie hij was. Dit fluitje is het teken dat ze zich moeten verzamelen. Ze zetten de zakken met bonen op hun hoofd.

Op dat ogenblik krijgt Gasore een prachsidee: hij zal met de dieven meegaan tot aan de plaats waar ze wonen. Het zal heel

voorzichtig moeten gebeuren, want ze mogen geen argwaan krijgen. Hij helpt zelfs één van de dieven om een zak op zijn hoofd te zetten.

„Urakoze . . .,” zegt die. Dank je wel.

Gasore neemt zelf ook een deel van de bonen. Die bindt hij in de oude doek die moeder hem meegaf om zich te warmen. Het pakje legt hij op zijn hoofd en zo voegt hij zich bij de vertrekkende mannen.

Ze lopen achter elkaar door de donkere nacht. Het gaat heuvel op, heuvel af. Ze volgen een paadje dat door een diepe vallei leidt. Dan weer omhoog, tegen de steile flank van een heuvel. Achter die heuvel ligt weer een andere heuvel. Dorpen zijn er niet, de mensen wonen allemaal in hutten of eenvoudige huisjes verspreid op de heuvels.

Gasores hart klopt wild. Hij begrijpt dat het erg gevaarlijk is wat hij doet. Misschien dringt het straks tot de dieven door dat hij niet echt bij hen hoort — en wat zal er dan gebeuren? Sommige heuvels zijn echte familieheuvels waar vier of meer hutten dicht bijeenstaan. Gasore merkt dat ze die heuvels met zorg ontwijken. En opeens moet hij aan thuis denken. Moeder zal nu wel weten wat er op hun veldje is gebeurd. De tijd van aflossing is al lang aangebroken. Ze zal stellig denken dat de dieven hem hebben meegenomen, of dat ze hem neersloegen toen ze ontdekten dat hij de bonen bewaakte. En dat ze hem in een diepe vallei hebben gegooid. Hij knippert even met zijn ogen en moet plotseling iets wegslikken.

Ze lopen verder, steeds naar het oosten. Daar kraait al de eerste haan, het teken dat de nieuwe dag niet lang op zich zal laten wachten. Hoelang gaan ze nu door de heuvels? Gasore weet het niet, maar ze zijn ver van de heuvel waar hun hut staat, dat is zeker.

De wolken beginnen al te kleuren wanneer een van de mannen het groepje verlaat. Gasore probeert de plaats van het bananenbosje in zijn hoofd te prenten waarin de man verdween. Het is belangrijk om die plek niet te vergeten.

De dag komt snel en na nog een half uur blijven de dieven opeens staan. Nog juist bijtijds ziet Gasore kans zich achter een struik te verbergen. Vandaar ziet hij hoe de mannen zich verspreiden. Ieder gaat naar zijn eigen hut. Gasore blijft alleen achter.

Wat nú?

Hij kijkt om zich heen. Overal groene heuvels, met diepe valleien ertussen. In de verte een silhouet van bergketens. Op de heuvelhellingen, in de schaduw van bananebomen, liggen de hutten als grote bijenkorven.

Gasore is hier nooit eerder geweest. Hij legt zijn deken met bonen achter de struik; die zal hij later wel ophalen, want op dit ogenblik heeft hij geen tijd te verliezen. Welke kant zal hij gaan? De mannen liepen steeds naar het oosten, waar de zon boven de heuvels komt. Hij zal de weg terug nemen.

Zijn blote voeten haasten zich over de roodbruine grond die nat is van de dauw. Als hij de plaats maar niet vergeet waar de dieven wonen! Dan is alle moeite nòg vergeefs. Het is nog vroeg in de morgen en Gasore ontmoet niemand die hij kan aanspreken. Het is nog te vroeg voor de herders om hun koeien uit de omheining van palen en doornstruiken te halen.

Maar opeens blijft hij stokstijf staan. Juist als hij een steile helling wil afdalen, ziet hij vóór zich een kudde koeien; hun lange horens wiegen heen en weer. De herder kijkt verbaasd nu hij zo vroeg een onbekende jongen op de heuvel ziet. Er komt argwaan in zijn ogen. Wat móet die hier?

„Muraho,” begroet Gasore hem. Dat is de morgengroet aan een

onbekende.

„Uraho . . .,” antwoordt de man kort. „Wie ben jij, en wat moet je hier?”

Gasore laat zich niet afschrikken door zijn onvriendelijke woorden. Hij vertelt vlug wat hem de afgelopen nacht is overkomen — en dan verandert de houding van de man meteen.

„Dieven?” vraagt hij. „Dus bij jullie op het veld zijn ze óók geweest? Iiiii, in deze omgeving zijn ook verscheidene veldjes leeggeroofd, misschien wel door dezelfde dieven die jij hebt gezien . . . Je moet dadelijk naar de burgemeester gaan. Hij moet weten wat er is gebeurd; vertel hem ook waar de rovers zijn gebleven.”

Hij wijst Gasore de weg naar de heuvel waar de burgemeester woont. Als hij daar heeft verteld wat hem is overkomen, moet hij dadelijk mee om de woonplaats van de dieven te wijzen.

Maar dat is moeilijk!

Gasore heeft geprobeerd te onthouden waar de dieven heen gingen. Maar alles is nu totaal anders dan vanmorgen vroeg. De zon schijnt, en telkens vraagt hij zich af waar het toch was. Alle heuvels lijken op elkaar, overal en rond iedere hut staan bananebomen.

Ze trekken rond, heuvel op, heuvel af, Gasore en de burgemeester met zijn agenten. Maar hun zoeken is vergeefs.

„Ik . . . ik wéét het niet,” zegt Gasore eindelijk, wanhopig.

Dat is een vervelende zaak. Nu kunnen ze de dieven nòg niet grijpen.

De burgemeester is een vriendelijke man. Hij begrijpt de moeilijkheid van de jongen.

„Laten we die kant eens gaan,” stelt hij voor.

Daar zijn weer andere steile hellingen die ze moeten beklimmen en afdalen. Maar nergens een hut of bananenbosje, dat Gasore

zich herinnert. Hij heeft nooit geweten dat ze allemaal zoveel op elkaar lijken.

Opeens blijft hij echter staan. „Dáár . . . dat is míjn doek met bonen!” juicht hij. Onder een struik ligt de doek die Gasore neerlegde om vlugger vooruit te komen.

De burgemeester glimlacht opgelucht.

„Misschien is het nu niet moeilijk voor je om de hutten aan te wijzen,” zegt hij.

En zo is het: Gasore weet weer precies waar hij de mannen één voor één zag verdwijnen.

„Eén van de dieven ging naar die hut,” wijst hij. „De anderen liepen het paadje langs naar de volgende bananenbosjes.”

De bewoners van de hutten zijn stomverbaasd over het onverwachte en vroege bezoek van de burgemeester met zijn agenten. Ze zijn hevig verontwaardigd als ze horen dat ze van diefstal worden verdacht.

„Die man, hij was de aanvoerder!” wijst Gasore opeens, als hij de dief ziet die de afgelopen nacht het dichtst bij hem stond. De man herkent de jongen ook; zijn donkere huid wordt asgrauw van schrik. Dat ontgaat de burgemeester niet en het duurt nu ook niet lang of de dief bekent. Hij noemt zelfs de namen van zijn maats en vertelt waar de gestolen bonen zijn gebleven.

„Breng de dieven weg en sluit ze op,” gelast de burgemeester.

„En jij, jongen, jij kunt weer naar je heuvel terugkeren, mèt de bonen van jullie veldje. Ik zal een paar dragers opdracht geven met je mee te gaan.”

Zo komt Gasore naar huis terug. Achter hem lopen de dragers, ieder met een zak bonen op zijn hoofd!

Het is precies gegaan zoals Gasore heeft gedacht: midden in de

nacht ging moeder Mukandori naar het veld om op haar beurt de wacht te houden.

Haar jongen was er niet! En het veldje lag geplunderd voor haar. Op dat ogenblik sloeg moeder haar hand tegen de mond en liet een langgerekt angstig oe-oe-oe-geroep horen. De mensen kwamen dadelijk uit hun hutten, opgeschrikt uit hun slaap. Was ergens een koe gestolen? Stond er misschien een hut in brand?

Toen hoorden ze van Mukandori wat zij en haar jongen hadden besloten te doen: beiden om de beurt de wacht houden zodat hun veldje niet zou worden leeggeroofd. De verslagenheid was groot: Gasore was verdwenen — en de bonen van haar veldje.

Er kwam die nacht niets meer van slapen. Telkens moest Mukandori nog eens vertellen van haar vreselijke ontdekking. Er werd druk heen en weer gelopen; niemand wist wat hij kon doen om de arme vrouw te troosten.

Wat kon er wel met haar jongen zijn gebeurd! Misschien hadden de dieven hem neergeslagen en zijn lichaam in de rivier gesmeten. Of ze hadden hem meegenomen, toen ze merkten dat ze waren betrapt. In dat geval hoefden ze er niet op te rekenen dat hij ooit terug zou komen.

De verdwenen bonen, hoe erg ook, waren totaal vergeten. Moeder dacht geen moment aan de zorgvolle tijd die zou aanbreken nu ze haar voorraad niet kon aanvullen. Ze dacht alléén aan Gasore, haar jongen. En aan vader Ndori die ver van huis in de grote stad werk zocht. Hoe zal ze hem ooit weer onder ogen durven komen nu de jongen verdwenen is? En het is háár schuld. Zij heeft voorgesteld om het veldje te bewaken. Ze had wijzer moeten zijn en hem nooit moeten laten gaan.

De zon rees aan de hemel; ze strooide haar stralen rijkelijk over

de honderden heuvels alsof er geen droefheid was, geen leed om een verdwenen jongen.

Maar diezelfde zon beschijnt óók de vermoeide Gasore. Hij is doodop, maar toch voelt hij zich blij en trots nu hij met zijn doek vol bonen over de heuvels gaat. Achter hem volgen de dragers. De streek waar ze nu zijn is Gasore niet onbekend meer. Nog even en hij is thuis.

„Gasore!” hoort hij opeens een opgewonden stem. „Iiiii, Gasore, ben jij het?!”

Een vrouw met een baby op haar rug ziet hem het eerst. Ze slaat haar handen verbaasd ineen; haar stem klinkt hoog en schel: „Gasore! Iiiii, Gasore!”

Er komen meer mensen. „Gasore is teruggekomen,” gaat het weldra van mond tot mond. Het is niet te geloven! Ze sluiten zich aan bij de kleine stoet die na elke heuvel langer wordt. Jong en oud, ze lopen allemaal mee.

Tabaruka gaat het veel te langzaam. Hij heeft het z'n vriendje al lang vergeven dat hij hem te slim was bij het vuurtje maken, toen met de wedstrijd van school. Gasore is terug!

Tabaruka snelt dwars door de heuvels, zonder gebruik te maken van de uitgesleten voetpaadjes waarover ieder fatsoenlijk mens loopt. Hij wil het eerst bij de hut van moeder Mukandori zijn om het grote nieuws te vertellen.

Als hij daar aankomt, is hij buiten adem. „Gasore . . .!” roept hij. „Hij . . . Gasore . . . hij komt er aan!”

Moeder zit op het voorerf, haar rug geleund tegen de ruwe wand van de hut. Ze kijkt verdrietig voor zich uit. Kanakuze en Bizimana zijn bij haar. Alleen de kleine Gafaringa heeft nog geen weet van alle droefheid om Gasore.

Het dringt eerst niet tot Mukandori door wat die hijgende jongen zegt. Maar Kanakuze begrijpt het meteen. Ze springt over-

eind, holt het paadje af en gaat in de richting waar Tabaruka vandaan kwam.

Dan duurt het niet lang of Gasore zit weer op zijn eigen voor-erf.

Het is daar zo druk als nooit eerder; er zijn zelfs meer mensen dan bij het feest van de volle maan. De zakken met bonen liggen opeengestapeld in een hoek. En de dragers doen zich te goed aan het bier dat met kalebassen vol wordt aangedragen.

Moeder laat geen oog van haar jongen af. „Iiiii, Gasore!” – dat was het enige dat ze zei toen hij door de opening op hun erf stapte. Er gleden tranen van vreugde over haar wangen.

Iedereen wil precies weten wat er de afgelopen nacht allemaal is gebeurd. En Gasore vertelt. Ze huiveren als hij zegt hoe hij plotseling een man in het donker bezig zag op hun veldje. Ze lachen elkaar toe, kletsen zichzelf op de dijen, laten hun vingerkootjes knappen. Iiii, die slimme Gasore! Je moet er maar aan denken om jezelf te redden door je ook voor dief uit te geven! Wat een lef heeft die jongen.

Gasore is zijn vermoedheid vergeten. Hij kijkt tevreden naar de zakken met bonen op het erf. Die bonen zijn weer op de plaats waar ze thuishoren.

„We krijgen het gemakkelijk met de oogst,” klinkt opeens de krakende stem van grootmoeder. „De dieven hebben de bonen al voor ons geoogst. We moeten ze erg dankbaar zijn, iiii.”

Ze moeten er allemaal hartelijk om lachen. Die grootmoeder! Maar ze heeft gelijk: iedereen moet straks in de hete zon aan 't werk om de bonenoogst binnen te halen. Maar voor moeder Mukandori is het al gebeurd, haha!

Een week later staan de dieven voor de rechter. Dan is Gasore de hoofdgetuige. Hij moet nog eens nauwkeurig vertellen hoe

het in die onvergetelijke nacht allemaal is gegaan.

De dieven hebben bekend.

Het veldje van moeder Mukandori was niet hun eerste diefstal. Tot ver over de heuvels hebben ze velden met bonen en sorgho geplunderd. Dat is nu voorbij. Het is aan Gasore te danken dat de booswichten eindelijk zijn gegrepen. Ze zullen hun straf niet ontgaan.

„Jij, jij bent een mugabo, een kerel!” zegt de rechter tegen Gasore, en knikt hem vriendelijk toe.

6

Vader Ndori blijft even staan en kijkt naar het drukke verkeer over de brede geasfalteerde weg. Hij knippert zenuwachtig met zijn ogen. En laat zijn vingers knappen. Dat is me hier wat!

Het lawaai golft om hem heen. Hij durft niet eens de straat oversteken uit angst dat een auto hem zal grijpen. Zijn hele leven heeft hij niet zoveel auto's gezien als hier, in de grote stad Kampala.

Kampala ligt over de noordelijke grens van Rwanda, in een land dat Uganda heet. Ndori is hier naar toe gekomen om werk te zoeken, zoals in heel Afrika veel mannen hun hutten op het platteland verlaten en naar de grote steden gaan. Die steden trekken als sterke magneten; de mensen komen er uit wijde omgeving naar toe. Ze denken dat ze hier gemakkelijker geld kunnen verdienen dan thuis, maar de meesten leren al gauw dat ze zich lelijk hebben vergist. Velen zwerven dag in, dag uit werkloos door de straten.

„Ik kom als een rijk man terug,” heeft Ndori geschertst voordat hij de lange tocht naar Kampala ondernam. Hij heeft veel over die stad horen vertellen; in zijn ogen is het een klein paradijs, met mooie huizen en prachtige winkels, brede straten en veel auto's. En: er is werk. Je kunt er méér verdienen dan op je veldje maniok¹, mais of sorgho. Zelfs veel meer dan in de koffie.

En nu is hij in de stad.

¹ Een knolvormige wortel.

Nooit eerder zag hij zulke gladde wegen, zonder een kuil, met geen enkele steen erop. In zijn eigen land is nergens asfalt, behalve een stukje in de stad. Daar lopen de mensen over de smalle voetpaden die de hutten met elkaar verbinden. Deze lopen weer uit op verharde wegen die tussen de heuvels doorslingeren. In de regentijd glibberig, in het droge seizoen één en al stof.

Vader Ndori komt ogen te kort om al dit nieuwe in zich op te nemen. Hij kijkt gretig naar de rijkdommen die in de etalages van de winkels liggen uitgestald. Hij heeft in z'n hele leven misschien twee of drie keer een echte winkel gezien. Nu moest zijn vrouw er eens zijn, of de kinderen!

Hij moet opeens aan thuis denken . . . en zucht. Het lijkt eindelijk lang geleden sinds hij van de heuvel vertrok. En toch sliep hij vier nachten geleden nog in hun eigen hut. De hele familie deed hem uitgeleide toen hij de grote reis ondernam. Gasore, zijn grote jongen, kwam dicht bij hem lopen en droeg zijn koffertje op z'n hoofd. Moeder met de kleine Gafaringa, Kanakuze en Bizimana. Zelfs de oude grootmoeder, die dacht dat hij een wereldreis ging maken. Helemaal naar een ander land! Zij zelf is nooit verder geweest dan tot bij de heuvels over de grote rivier, waar markt wordt gehouden. Ook de dominee van de stenen kerk was gekomen om afscheid te nemen. Hij was toch gekomen, ook al had Ndori niet naar hem geluisterd. Dominee voelde erg weinig voor de grote stad. Zelf was hij heel ver weg geweest, tot in de Kongo toe, aan de andere kant van het grote Kivu-meer. Hij kende de grote steden. Ndori deed er beter aan als hij hier bleef, had hij gezegd, op zijn eigen heuvel. De grote steden brachten weinig goeds en veel kwaad over de mensen.

Vader Ndori had zijn bezwaren één voor één weerlegd. Op hun heuvels was het immers altijd armoe? Ze konden nauwelijks een nieuwe jurk voor de meisjes kopen, of een tweedehands broek

voor Gasore, ook al waren hun kleren tot op de draad versleten. En dreigde er niet altijd honger? Wist de dominee niet van het jaar toen de regen plotseling ophield en de droge tijd veel te vroeg begon? Was hij vergeten hoe duizenden mensen van de honger crepeerden . . . Als hij in de stad geld ging verdienen, zouden ze stellig gelukkiger worden; hij zou terugkomen met méér geld dan ze ooit in hun hut hadden.

De dominee had daarop niets meer gezegd. Zijn moeite was nutteloos, want hij zag dat Ndori vastbesloten was om te gaan.

Maar hij was tòch gekomen om vader uitgeleide te doen toen hij vertrok.

En nu is hij in de stad Kampala. Zijn oren tuiten van het lawaai, hij snuift de stank op van de auto's. Zijn oren zijn gewoon aan de geluiden van de dieren, en zijn neus is gewend aan de scherpe en prikkelende lucht van het vee.

Gelukkig weet vader waar hij moet zijn. Zijn oude vriend Kamana woont al een paar jaar in de stad. Hij is afkomstig van een heuvel dicht bij het ziekenhuis van Kirinda, en toen hij onlangs thuis was, heeft hij Ndori aangeraden om ook te komen. Maar waar moet hij hem zoeken? Zal hij links gaan, of rechts? Wacht, hij zal het aan een voorbijganger vragen.

Maar de mensen die hij aanspreekt en vraagt of ze weten waar Kamana woont, kijken hem verbaasd aan. Kamana . . .? Nóóit van gehoord!

Een oud baasje, dat ook door hem wordt aangeklampt, begint smakelijk te lachen. „Het is hier anders dan bij jullie op de heuvels,” zegt hij. „Kampala is een grote stad, met heel veel mensen. Heb je misschien een adres, zodat ik je kan helpen?”

Ndori knikt; hij heeft ergens een papiertje waarop dominee neerschreef waar Kamana woont. Het is wel even zoeken, maar

gelukkig vindt hij het al gauw en geeft het aan de oude man. Ndori zelf heeft nooit leren lezen.

„Als je nu die kant uitgaat,” wijst hij. „En vraag het dan ginds nog eens.”

Vader Ndori neemt het versleten koffertje weer op zijn hoofd en gaat in de aangeduide richting. Kamana zal vreemd opkijken als hij plotseling voor zijn deur staat! Met één oog ziet Ndori naar de mooie etalages van de winkels en naar de uitstallingen op het trottoir. Met het andere vermijdt hij een botsing.

Opeens houden de winkels op. Er is hier ook geen trottoir meer, maar wel een groot plein waarop markt wordt gehouden. Het krioelt er van mensen. Ndori gunt zich echter niet de tijd om de markt te bezoeken. Dat komt later.

Hij vraagt weer de weg, deze keer aan een grote jongen met een geruite pet op en een felgekleurd overhemd aan.

Voordat de jongen antwoordt, bekijkt hij vader Ndori van top tot een. „Jij bent hier zeker voor het eerst?” wil hij weten. Ndori knikt. „Ik kom in de stad werken.”

De jongen begint spottend te lachen. „Dat is fijn!” smaalt hij. „We zaten juist op je te wachten... Maar... eh... als je veel geld wilt verdienen, dan kan ik je wel helpen.”

Vader Ndori kijkt hem nieuwsgierig aan. Dat is mooi! Zal hij echt tot de gelukkigen behoren die bijna vanaf de eerste dag kunnen werken?

„Ik wil graag verdienen!” antwoordt hij gretig, maar merkt dan dat de geruite pet opeens verdwenen is, net of hij door de grond werd opgeslokt. Er staat wel iemand anders naast hem: het is een politieagent.

„Wat wou die jongen van je?” vraagt hij.

Ndori is zo verbouwereerd dat hij eerst geen woord kan zeggen. Hij voelt zijn knieën knikken en zijn rechterhand gaat gauw

naar het koffertje op zijn hoofd. „Hij . . . ik . . . hij zei dat hij me veel geld kon laten verdienen.” En moedig voegt hij eraan toe: „Ik ben nog maar net in de stad . . .”

De agent is een vriendelijk man. „Dat had ik al gedacht,” zegt hij. „Wees blij dat ik juist voorbijkwam. Die kerel is niet te vertrouwen, we verdenken hem al lang. Dat wéét hij, en daarom liep hij snel weg toen hij me zag . . . Maar zeg eens, kan ik je helpen?”

„Ik zoek mijn vriend Kamana,” – en weer haalt vader Ndori het smoezelige papiertje te voorschijn.

De agent wijst hem de weg. Het is niet ver van hier. Eerst een sloot over . . . ja, bij de plank . . . dan een weiland door en zo komt hij vanzelf in de inheemse wijk.

Ndori volgt de aanwijzingen, maar bij de ingang van de inheemse wijk blijft hij even staan. Hier zijn géén grote huizen of mooie winkels. Wél armoedige optrekjes met een zinken dak. Ervóór een open riool. Het zijn krotten en vervallen woningen. En wat ruikt het hier smerig!

Vader Ndori knijpt zijn neus dicht. Woont Kamana hier?

Hij loopt verder; de mensen krioelen als mieren door elkaar. Dus dit is óók de stad: kronkelende glibberige sloppen en stegen waar je wegzakt in een laag oude viskoppen en verrotte groente. Hij beziet de huisjes nauwkeuriger; sommige zijn gemaakt van platgeslagen benzineblikken of uit elkaar gehaalde pakkisten. Opeens voelt hij een sterk verlangen naar zijn eigen heuvel; naar moeder Mukandori en de kinderen. Naar de rust van zijn heuvel. Hier is alleen maar lawaai. Kinderen krijsen, grammofoons blèren, transistorradio's staan keihard aan.

Maar de ontvangst door Kamana maakt alles goed. Die is dolgelukkig dat hij onverwacht iemand uit zijn eigen streek op bezoek krijgt. Ndori wordt met open armen verwelkomd.

Kamana vraagt hem honderd-uit over de mensen op de heuvels. Iiii, hij kan hier in huis blijven zolang hij wil. En lukt het niet gauw om werk te vinden, dan is er altijd wel iets voor hem te eten. Hij moet dit huis maar als zijn eigen huis zien. Vader Ndori merkt weldra dat het moeilijk is om werk te vinden. Soms wil men niet eens luisteren als hij ergens om werk vraagt. Hij loopt de hele dag door de straten en zoekt maar, zoekt maar.

Veel andere mannen zoeken óók; weer andere slenteren wat rond. Of ze kaarten, uren achtereen.

Ndori voelt zich erg gelukkig als hij op een morgen koeihuiden mag laden op een vrachtauto. Telkens moet hij zwermen vliegen verjagen die op de stank van de huiden afkomen. Het zijn smerige beesten, met groen-glanzende achterlijven. Maar deze dag verdient Ndori zijn eerste geld.

Bij het station behoort hij een andere keer tot de gelukkigen die zware vrachten mogen sjouwen.

„Ha, daar hebben we de vreemdeling!” hoort hij op een morgen achter zich iemand zeggen, als Ndori weer vergeefs aan 't zoeken is. Daar staat de geruite pet van de eerste dag toen hij in Kampala was.

„En, al veel verdiend?” spot de pet.

Ndori haalt zijn schouders op; hij is nog niet vergeten wat de agent zei en argwanend neemt hij de ander op.

„Kom eens mee,” zegt die en lacht hem vriendelijk toe. „Ik kan een man als jij goed gebruiken. En ik beloof je dat je bij mij flink zult verdienen.”

Vader Ndori wordt nu echt nieuwsgierig. Hij wil niets liever dan verdienen, daarvoor is hij in de stad, en daarom loopt hij met de geruite pet mee.

„Luister goed . . . Je hebt al ontdekt dat het nagenoeg onmogelijk is om in Kampala een baantje te vinden. Duizenden mannen en jongens lopen hier werkloos rond. Maar als je in mijn dienst komt, krijg je meer geld dan waarvan je ooit hebt gedroomd.”

Ndori's nieuwsgierigheid groeit.

Het werk is heel eenvoudig, hoort hij. Hij heeft toch wel die mooie huizen van de Indiërs gezien? Dat zijn vreemdelingen die hier schatrijk worden door de handel. De fluisterstem tracht te overreden: er is één schatrijke Indiër, een koopman, en het

is niet moeilijk om zijn huis binnen te komen. Ndori hoeft niets anders te doen dan de deur aan de binnenkant te openen nadat hij door een venster naar binnen is geklauterd. De rest, het gevaarlijke werk, doen anderen. Maar zijn beloning zal groot zijn.

Vader Ndori luistert aandachtig toe. Hij voelt zich verward. De geruite pet doet zo vriendelijk, als een echte kameraad.

Maar dan denkt Ndori weer aan wat de agent zei. Iiii, hij wil dus een dief van hem maken, een insluiper! Maar het is beter niets te verdienen, dan het geld op een oneerlijke manier in handen te krijgen. Hij weigert dan ook kortaf — waarna de vriendelijkheid van de geruite pet onmiddellijk verdwijnt. Hij begint te schelden en te vloeken. „Ga terug naar de brousse ¹, achterlijke boer,” snauwt hij vader toe. „En blij voortaan liever bij je geiten, stommeling!” Maar het maakt niet de minste indruk. Vader Ndori haalt zijn schouders op en loopt kalm verder.

Kort daarop vindt hij werk bij de bouw van nieuwe huizen. En nu verdient hij meer geld dan op zijn heuvel ooit mogelijk was. Als Mukandori dit eens wist! Vader neemt zich voor te sparen. Als hij later naar huis teruggaat, heeft hij een zak met geld bij zich. Bovendien voor ieder een geschenk! Iiii, dat vooruitzicht maakt hem blij. Wat zal hij z'n kinderen veel over de grote stad kunnen vertellen.

Maar soms gebeurt het dat hij zwijgend gaat zitten als hij na het werk thuiskomt. Hij merkt dan nauwelijks dat de vrouw van Kamana het avondeten voor hem neerzet. Zijn gastvrouw kijkt hem dan onderzoekend aan. Wat hééft Ndori? vraagt ze zich af. Is hij door de baas van het werk uitgescholden? Of heeft een boze geest hem besprongen? Ze weet het niet.

Vader Ndori weet het zelf ook niet. Hij voelt zich als een

¹ Rimboe, jungle.

bananeblad dat door de magere wind van het droge seizoen wordt gekorven. Telkens gaan zijn gedachten naar die vertrouwde hut op de heuvel. Hij hoort het geloei van de kudde en de doffe plof van de veldhak op de dampende aarde. Hij ziet de blauwe rook door het riet van de daken naar buiten kringelen en piekert erover hoe goed het leven ginds is, ver van de grote stad, met die krioelende massa mensen.

Op een avond zegt hij tegen Kamana: „Iiii, ik ga terug naar de heuvel waar ik opgroeide en waar ik thuishoor.”

Kamana kijkt er niet eens van op. Hij heeft al lang gezien hoe Ndori wordt verteerd door heimwee. Het leven in de stad heeft hem geen goed gedaan.

Het droge jaargetij is pas begonnen als vader Ndori naar huis terugkeert. Hij loopt tientallen kilometers, maar voelt zich bij iedere stap lichter. Op de hellingen ziet hij weer de koeien met de lange boogvormige horens. En overal in de schaduw van bananebomen de hutten.

Hoe zullen ze het maken, zijn vrouw en de kinderen? Welke veranderingen zijn er op de heuvel gekomen, en hoe is de stand van het gewas op hun veldje? Hij hunkert om weer op zijn eigen voorerf te zitten, op een blok hout of op een kei, het doet er niet toe. Als hij maar thuis is.

Vader Ndori ziet zijn land zoals hij het nooit eerder zag: een op en neer deinende tak, een wegritselende vogel, een geit die op haar achterpoten staande knabbelt aan hoog hangende blaadjes. En dáár . . . daar is zijn heuvel! Hij ziet het rieten puntdak boven de bananestruiken. Zijn voeten gaan nog sneller over het smalle pad. En vergist hij zich niet? . . . Hoe komt het toch dat zijn ogen plotseling zo moeilijk zien, alsof er een waas voor is? Hij veegt langs zijn ogen, zijn hand is vochtig.

Hij vergist zich níet! Daar is moeder Mukandori, met de zware tot de rand gevulde kruik op haar hoofd, de kleine Gafaringa slapend op haar rug. Ze komt juist van de bron.

Zijn hart begint sneller te kloppen.

Mukandori ziet hèm ook. Haar rechterhand gaat omhoog om de kruik te steunen. Toch kan ze niet verhinderen dat een klets koud water over de rand gulpt, pardoes op het hoofdje van Gafaringa. Die is opeens wakker. Hij proest het uit, zijn gezichtje maakt de malste grimassen.

Binnen de omheining van het voorerf zet moeder de aarden kruik eerst voorzichtig op de grond. Dan klinkt haar vreugdekreet over de heuvels: „Joe-joe-joe-joe-joe.”

De oude grootmoeder komt dadelijk te voorschijn. Zij en haar zoon, ze begroeten elkaar op de oude wijze: hij legt zijn arm in haar lenden en leunt even zacht tegen haar aan.

„Uraho, mama?” vraagt hij. Ben je daar, moedertje?

„Mwana wanjye . . . mijn kind,” fluistert het oudje. „Wat ben ik blij dat je weer thuis bent!”

Nu zit vader op het erfje vóór de hut. De burenen zijn gekomen; ieder wil weten waarom hij terug is op de heuvel.

„De stad is niets,” zegt Ndori, en spuwt een lange straal speeksel op de grond. „Er zijn zoveel mensen dat er niet eens plaats is om te wonen. Op de wegen ben je geen ogenblik veilig, je kunt er geen rustige wandeling maken.”

Gasore luistert aandachtig toe.

Vader Ndori vertelt over het werk. „Geef mij maar onze heuvels!” besluit hij, blij weer thuis te zijn.

Hij krijgt natuurlijk het verhaal te horen hoe Gasore de dieven achterna ging. Hùn Gasore zorgde ervoor dat de rovers werden gegrepen. De rechter gaf hem zelfs een pluim.

Ndori glundert. Hij ziet het al vóór zich: zijn jongen die de heuvel opging als een groot heer, met een paar dragers achter zich aan. Zo'n schavuit!

Kanakuze heeft als steeds het hoogste woord. Haar schelle stem klinkt boven alles uit en in haar haast om alle nieuwtjes van de heuvel te spuien, struikelt ze over haar woorden. Bizimana kan er nauwelijks tussen komen als zij wil vertellen van Wawili die op een nabije heuvel woont en die door een koe werd aangevallen.

Vader luistert stil toe. Hij knikt zo nu en dan, laat een aanmoedigend „iiii . . .” horen, en kijkt tevreden om zich heen.

Hij neemt de hut op. Die is er niet op verbeterd sedert zijn vertrek naar Kampala. Het dak van riet en bananebladeren is erg versleten; het zal hem benieuwen of het water niet naar binnen komt als de regentijd aanbreekt. Hij kijkt naar de ruwe wand van de hut waar de palen doorheen steken. Dat is de schuld van de slaggens die het leem wegspoelen.

Opeens weet vader Ndori het heel zeker: dit is het mooiste plekje van de hele wereld. Hiervan heeft hij gedroomd toen hij in de stad was. Hier, vóór zijn hut, met de bananestruiken links en rechts, die ruisen in de wind.

Moeder is de hut binnengegaan. Ze komt met een kalebas naar buiten. En nooit heeft het bananebier vader zo goed gesmaakt als op deze blijde dag, nu hij weer op z'n eigen heuvel is.

7

De opeenvolging van de seizoenen is net een groot wiel dat draait. De droge tijd komt na het natte seizoen. Een periode van hard werken wordt gevolgd door een tijd van rust. Dan is het wachten tot in juli de oogsttijd weer aanbreekt. Maar de zorg voor het vee gaat het hele jaar door. De koeien, geiten en schapen gunnen de mensen geen dag rust.

Nú is de grote droge tijd aangebroken. Weken achtereen valt er geen druppel regen. Het gras van de heuvels is nog fris, omdat de regentijd pas voorbij is. Maar Gasore weet dat het niet lang zal duren of de grond verdroogt. Het roodbruine stof zal planten en bomen bedekken, terwijl het gras op de heuvels gaat verkleuren. Zo is het ieder jaar.

Maar dit jaar is er bovendien iets dat Gasore nooit eerder meemaakte. Het houdt hem en de andere leerlingen van de klas elke dag bezig. Zes jaar achtereen zijn ze naar school geweest. Er zijn echter óók kinderen die niet verder kwamen dan de derde of vierde klas. Zij kunnen nauwelijks of helemaal niet lezen en schrijven.

Gasore behoort tot de geluksvogels die de zes jaar hebben volgemaakt. Nee, niet altijd even graag! Vaak is hij jaloers geweest op de jongens die na een of twee jaar school de heuvels introkken met hun geiten en schapen, soms zelfs met een kudde koeien. Dat had hij dolgraag óók gedaan. Maar hij moest iedere dag naar het kleine donkere schooltje waar ze dicht op elkaar zaten. En waar ze moesten luisteren naar de harde stem van een strenge moniteur.

Dat is straks voorbij! Nog een paar dagen, dan breekt de grote dag aan: alle jongens en meisjes van de zesde klas uit het hele land doen examen. Het is een spannende tijd! De uitslag van het examen is erg belangrijk: als je tot de besten behoort, krijg je toestemming om verder te leren op een middelbare school. En dat wil iedereen!

Er zijn jammer genoeg niet voldoende middelbare scholen om alle jongens en meisjes een kans te geven. De onderwijzer heeft gezegd dat van elke tien leerlingen maar één kan worden toegelaten. De negen andere krijgen geen kans om verder te leren. Dat maakt de spanning nog groter. Iedereen weet dat straks veel kinderen en ouders moeten worden teleurgesteld.

Maar Gasore is vol goede moed, want hij weet dat hij een goede kans van slagen heeft. Behoort hij niet tot de besten van de klas? Heeft de moniteur niet zelf gezegd dat hij het best kan halen? . . . Maar examen is examen, je weet nooit hoe de uitslag zal zijn.

Dan breekt de langverwachte examendag aan. Er wordt die morgen niet gevoetbald op het pleintje bij de school. De jongens en meisjes staan in groepjes en praten druk over de dingen die gaan gebeuren. Ieder vraagt zich af of het moeilijk zal zijn.

Tabaruka trekt een lang gezicht. Hij is wel goed in het vuurtje maken — maar dat wordt op het examen niet gevraagd. Jammer! Zijn Frans is slecht, dat weet hij, en dat is juist wel een examenvak. Zijn rekenen is beter, maar er zijn genoeg andere leerlingen die het van hem winnen. Alleen het derde examenvak kent hij op een prik. Dat gaat over de instellingen van het land, over de kennis van het bestuur en zo. Dat kon hij goed uit zijn hoofd leren. De vorige avond, in het donker van de hut, heeft hij het nog eens opgedreund. Het ging zonder één ogenblik te haperen. Vader en moeder lagen stil te luisteren;

zij hebben nooit een school bezocht en kunnen noch lezen noch schrijven. Iiiii, wat is onze jongen knap! dachten ze. Hij zou vast voor het examen slagen. Daaraan twijfelden ze geen moment . . .

Voor dit deel van het examen hoeft Tabaruka niet bang te zijn. Als er maar geen Frans was, en als het rekenen maar niet te moeilijk is gemaakt.

De moniteur geeft het sein om naar binnen te gaan. De gesprekken verstommen en als lammetjes gaan ze naar de klas. Daar wacht al een vreemde meneer die voor het examen naar hun school is gekomen. Gasore ziet dat hij een grote gele envelop in zijn handen heeft.

De envelop wordt opengemaakt zodra alle leerlingen op hun plaats zitten. Ieder krijgt een groot vel papier.

Heel even kijkt Gasore naar hun onderwijzer die naast de vreemde meneer staat. Zijn gezicht is gespannen, alsof hij vandaag examen moet doen.

Er wordt hard gewerkt aan de Franse opgave.

Niet moeilijk! denkt Gasore blij.

„Dat wordt nóóit een voldoende,” zucht Tabaruka. Er komen zweetdruppeltjes op zijn voorhoofd. Als hij voor het examen zakt . . . zal hij als veel andere jongens elke dag de heuvels intrekken, gekleed in een lang hemd dat gemaakt is uit een meelzak. Hij zal moeder helpen op het veldje, of bij z'n vader in de koffietuin gaan werken. Misschien de geiten en schapen verzorgen. Of alleen maar wat rondslechteren, de hele lieve dag, en met andere jongens kaarten omdat er geen werk is. Het wordt het één of het ander: slagen en dan verder leren, met misschien een mooie toekomst. Of zakken. En dan is de toekomst niet mooi.

Na de opgave Frans komen de twee andere vakken. Dan is het

klaar en moet iedereen wachten, eindelijk wachten tot half augustus, als de uitslag door de radio wordt bekendgemaakt. De schooldeuren gaan dicht en voor de meeste leerlingen worden ze zelfs voorgoed gesloten. Voor negen van de tien!

Vakantie betekent in Rwanda géén niets-doen.

Gasore zorgt voor het vee. Hij gaat met vader mee naar de markt om wat van hun koffie te verkopen of hij helpt moeder met het wegslaan van het onkruid op haar veld.

Op een morgen brengt hij de geiten naar een grasrijk plekje op de heuvels. Dan ziet hij de oude Nsengiyumva die uitrust in het gras aan de kant van de weg.

„Bwakeye!” groet de oude man. „Iiiii, moet je niet naar school, Gasore?”

Gasore schudt zijn hoofd. Wéét Nsengiyumva dan niet dat alle scholen gesloten zijn omdat het vakantie is? Hij vertelt het hem.

„Iiiii . . . yego!” knikt het baasje. „Ik was het vergeten. Kun je al lezen?”

Gasore kijkt hem verwonderd aan. Wat een vraag! Een jongen die net examen heeft gedaan en dan niet kunnen lezen!

„Ik wil verder leren,” antwoordt hij trots. „Daar heb ik examen voor gedaan. Misschien mag ik wel naar school in Butare, of kom ik op de middelbare school in de hoofdstad.”

De oude man sabbelt op zijn pijpje.

„Iiiii, ik hoop dat je wordt toegelaten,” zegt hij, opeens ernstig.

„Ik hoop het óók!” Dat antwoord komt bij Gasore uit de grond van zijn hart. „Ik . . . ik wil later dierenarts worden.”

Hij schrikt er zelf van en bloost onder zijn zwarte huid. Aan niemand heeft hij nog ooit zijn geheime wens verteld. Nu is het er opeens uit.

De oude Nsengiyumva zet grote ogen op. Hij begint te lachen, zodat er nog meer rimpeltjes bijkomen in zijn verweerd gezicht. „Iiiii, dat zou mooi zijn! Dan kun jij later de zieke dieren beter maken, onze koeien en misschien ook het kleinvee.”

Gasore knikt verward. Hij begrijpt niet waarom hij het opeens heeft verteld. Maar het is wáár: is er iets mooiers denkbaar dan het verzorgen van de koe? Toen hij nog een kleine jongen was, wou hij al herder van een kudde worden. Tóen al wist hij precies te vertellen wat een herder moet weten: wanneer het tijd is om de dieren te drenken, hoe de kalfjes verzorgd moeten worden en waar het malste gras te vinden is.

Hij heeft gezien hoe de herders begaan zijn met een zieke koe; dan laat ze haar oren hangen en heeft zelfs geen kracht om met haar staart de honderden vliegen van haar flanken weg te jagen. Hij hoorde hoe de herders zich afvroegen waar de vreemde macht schuilt die een koe ziek maakt en wellicht zal doden. Hij stond erbij als de beste medicijnman van verre heuvels werd geraadpleegd om te zeggen wat moest gebeuren om de geesten gunstig te stemmen. En hij heeft gezien hoe de machtige medicijnman een kuikentje werd overhandigd; hoe hij de gewijde formules over het diertje murmelde, terwijl hij daarna in de ingewanden van het kuikentje las wat de boodschap van de geesten was.

Telkens en telkens keek hij toe als een koe door aderlating moest worden genezen. Dan popelde hij van verlangen om even vaardig de pijl in de keelader van het dier te schieten. Hij schrok bij het zien van het uitstromende bloed; dan kneep hij zelf in z'n kleine hand alsof ze naast die van de bloedaftapper op de wonde lag om haar toe te knijpen. Dan rukte hij óók een ficustwijgje open om met het sap het bloed te stremmen . . . en na afloop van de operatie voelde hij zich even fier als de grote mannen omdat het was gelukt. En omdat de koe weer beter zou worden.

Koeien zijn de mooiste dieren van de hele wereld. Gasore geniet het meest als tegen het vallen van de avond een lange sliert loeiende koeien langzaam in de richting van de kraal gaat. Dat is mooi!

Geiten en schapen — die beesten kun je niet met een koe vergelijken! Wanneer de herdertjes ergens in een vallei samen spelen en ze vormen uit klei een dier, dan boetseren ze altijd een koe, de droom van iedere jongen. Nooit een geit of een schaap. Geiten worden pas nuttig als ze dood zijn. Het vlees is goede

kost voor de mannen . . . nee, níet voor de vrouwen. Als vrouwen en meisjes geitevlees eten, krijgen ze een geitesik, dat weet iedereen. Zij nemen dan ook nooit iets van het vlees.

Schape zijn nog van minder belang dan geiten. Het schaap is de achterlijke broer van een geit, heeft Gasore eens horen zeggen. Hij gelooft het graag. Schape en geiten, ze zijn niet met inka, de koe, te vergelijken.

„Iiiii, een dokter voor de dieren,“ onderbreekt oude Nsengiyumva zijn gepeins. „Zoals er ook een dokter voor de mensen is. Ik denk dat je er veel voor moet leren.“

Gasore knikt. Maar hij wil ook veel leren; hij wil alles weten wat ze hem op school maar kunnen bijbrengen. Net zoveel als de mensen in het verre Europa of Amerika, waarover de onderwijzer op school vertelde. Want nu hij het heeft uitgesproken, nu weet hij het ook heel zeker: hij wil dierendokter worden en zó voor de koeien zorgen. Dat is nóg mooier dan herder van een kudde.

Hij moet opeens denken aan de kleine Gafaringa, toen die ziek was. Vader sprak over het raadplegen van de medicijnman, naar wie de mensen altijd gingen bij ziekte van mens en dier. Maar moeder wou niet naar de medicijnman, maar bracht Gafaringa naar de dokter in het ziekenhuis van Kirinda. Welnu, hij wil ook dokter worden; dokter om de koeien beter te maken. Dan hoeven ze niet langer naar de medicijnman.

Oude Nsengiyumva komt moeizaam overeind. Hij is weer uitgerust en het babbeltje met de jongen heeft hem plezier gedaan. Nu neemt hij zijn lange stok in de hand en vervolgt zijn weg. Zijn blote voeten kloppen zwaar op het zand van het paadje.

Gasore gaat ook verder. Maar hij moet voortdurend denken aan wat hij tegen de oude man zei. Hij een dierenarts! Een mugan-

ga, een dokter voor de koeien!

Hij moet er nòg aan denken als de deur van hun hut gesloten is en ze op hun urukangaga-mat liggen, gemaakt van droog gras uit de moerassen.

Kanakuze heeft een nieuw raadsel gehoord; de anderen moeten de oplossing zoeken.

„Ik ken een kleine waterput die vol kiezelsteentjes ligt.”

Gasore doet niet eens moeite om het antwoord te zoeken, terwijl hij altijd graag van de partij is. Nu heeft hij àndere dingen om over na te denken. Ook vader Ndori spant zich niet in. Zijn regelmatig gesnork laat horen dat hij al is ingeslapen.

Moeder heeft een paar keer een antwoord gegeven, maar het is telkens fout. Ook de oplossingen van Bizimana krijgen niet de goedkeuring van de vragenstelster. Ze denken diep na, maar het goede antwoord komt niet.

„En jij, Gasore, kun jij de oplossing niet geven?” vraagt Kanakuze triomfantelijk. Ze geniet ervan dat niemand het goede antwoord op haar raadseltje weet. Gasore óók niet; dan had hij zich wel laten horen.

„Nee . . .,” zegt hij vanonder zijn slaapdoek.

„Iiiii, wie weet het?” dringt Kanakuze nog eens aan. Ze is al nagenoeg zeker van de overwinning.

„Ik denk dat ik het weet,” klinkt opeens de stem van Bizimana.

„Is die kleine put niet onze mond, en zijn de kiezelsteentjes misschien de tanden?”

„Jij hebt het geraden!” roept Kanakuze, zo luid dat het snorren van vader even stukt.

Dan gaan allen slapen. Ze horen nog alleen de nachtwind die om het dak van hun hut speelt, en het gesjirp van de krekels. In een hoek van de hut gaat een geit verliggen. Er ritselt een muisje in het stro.

Maar Gasore kan nog niet slapen. Hij denkt na over zijn grote plan dat hij aan de oude Nsengiyumva heeft verteld. En hij neemt zich voor hard te gaan leren, als . . . Ja, als hij maar het geluk heeft te behoren tot de leerlingen die naar een middelbare school mogen.

Het is ook vakantie voor de jongens en meisjes die ver van hun heuvel op school zijn in Butare, in Kigali of Remera. Zij komen terug naar de hutten en huisjes op de heuvels. Sommigen hebben dagenlang gelopen en brachten de nachten door bij een bevriende familie onderweg. Anderen hadden het geluk een lift te krijgen en waren thuis voordat ze er eigenlijk erg in hadden. Maar zij zijn de uitzonderingen. De meesten liepen, uur na uur, heuvel op heuvel af, een koffertje op het hoofd.

Gasore bekijkt de jongens en meisjes van een middelbare school met andere ogen dan vorige jaren. Hij denkt erover na hoe het zal zijn om zo ver van huis te wonen. Hij is nooit in de hoofdstad Kigali of in Butare geweest. Maar wie weet, misschien komt hij volgend jaar óók met vakantie naar hun heuvel. En misschien draagt hij dan ook schoenen zoals die grote jongens. Gasore weet nog niet dat de jongens en meisjes van een middelbare school van de ene wereld in de andere zijn overgestapt. Ginds wonen ze in een stenen huis; hier weer in een lemen hut, waar het donker is en rokerig, en waar luchtjes hangen van mensen en dieren. Of waar je om de haverklap ongedierte oploopt.

Daarginds hoef je niet telkens naar een rivier of bron om water te halen; je draait maar aan een kraan en er komt water.

In het internaat hebben ze ieder een bed voor zich alleen. In de hut moeten ze weer als vroeger op de grond liggen, samen met een paar broertjes of zusjes onder één slaapdoek. Thuis zijn, dat

betekent afgesloten van de hele wereld. Kranten en tijdschriften komen er niet op de heuvels; hoogstens heeft de een of andere rijkard een transistorradio waarmee hij het dagelijks nieuws kan beluisteren. Maar wat interesseert dit de meeste mensen? Zij praten alleen over het weer, en over het gewas op het veld, of over de nieuwtjes die bij de bron worden uitgewisseld. Van dat alles weet Gasore nog niets.

Op het internaat hebben ze geleerd drie keer per dag te eten. Maar dat gebeurt thuis niet; daar is nog altijd het avondeten de enige maaltijd. In de hutten vinden ze de blauwe prikkelende rook van het houtvuur, net als vroeger. Maar nu prikkelt die rook in hun ogen; ze moeten ervan hoesten.

Vader en moeder . . . sommige jongens kijken wat minachtend op hen neer. Vader kan niet eens lezen of schrijven. Zijn wereld reikt niet verder dan enkele heuvels ver; hij weet niet wat daarachter te koop is.

En moeder . . . háár leven is het veldje bewerken, het eten klaar maken, het vuurtje onderhouden. Zij haalt water, sprokkelt brandhout, verzamelt kruiden. Ze brandt het riet en wint er zout uit. Maar wat weet zij van de vragen die jonge mensen bezighouden? Daar kun je met moeder niet over praten.

Thuis-zijn betekent weer met je vingers eten, ook al merk je dat moeder haar neus snuit tussen duim en wijsvinger en dadelijk daarop de brij uit de pot schept.

Op een zondag in de kerk spitst Gasore zijn oren. De oudere jongens en meisjes, die niet meer naar school gaan, worden opgeroepen om op een middag bijeen te komen. Er zal een jeugdmiddag worden gehouden; het zal gebeuren onder leiding van een paar jongens die op de middelbare school zijn en nu met vakantie thuis.

Jammer dat ik er niet bij kan zijn! bedenkt Gasore. De middag is alleen voor de jongens en meisjes die al een paar jaar van school zijn. Kanakuze kan erheen; die is vorig jaar voor het examen afgewezen. Gasore zelf is nog te jong.

Gasore zou Gasore niet zijn als hij niet een gaatje zocht om de bijeenkomst toch te bezoeken. Zijn nieuwsgierigheid is groot en hij wil er het zijne van weten. Op de vastgestelde middag gaat hij dan ook stiekem naar de heuvel waar de bijeenkomst is belegd. Hij houdt zich wat op de achtergrond; het is beter dat Kanakuze hem niet ziet. Ze is in staat luidkeels te verkondigen dat hij nog veel te klein is om erbij te zijn.

Pas als de vergadering enige tijd aan de gang is, waagt hij zich dichterbij. Hij ziet dat het meest jongens zijn die bijeenkwamen; de meeste meisjes zijn thuisgebleven. Eén van de leerlingen uit Butare leest voor uit de bijbel – en daarna volgt een bespreking.

Gasore luistert stil toe. Dat is het dus: met elkaar bepraten wat in het Boek van Imana staat. Daarna gaat één van de andere jongens uit Butare staan en begint te spreken. Zijn stem is helder en luid, zodat Gasore duidelijk verstaat wat hij zegt. Die jongen heet Ntereye, hij kent hem wel. Tijdens zijn toespraak gebruikt hij voortdurend zijn handen, alsof hij onder elk woord een streep wil zetten.

„Wij jonge mensen van Rwanda, wij kunnen zoveel voor ons land doen!” hoort Gasore hem zeggen. „Is het niet mogelijk dat we met elkaar tot goed jeugdwerk komen? Wij moeten wakker worden en niet slapen. Met elkaar kunnen we ons land dienen!” Gasore kijkt hem met grote ogen aan. Opeens moet hij denken aan zijn eigen plan om dierenarts te worden. Kan hij zijn land daarmee óók helpen?

„Je praat mooi, Ntereye,” smaalt één van de grote jongens die

in het gras zitten. „Er is immers geen werk voor ons? Jij hebt makkelijk praten, jij mag verder leren.”

Het is Maniraho die dit zegt; hij heeft ook zes jaar schoolgegaan, maar zakte voor het toelatingsexamen en kon niet naar een middelbare school. Zijn vader wou dat hij op het land ging werken, maar dat wilde hij niet. Belachelijk: zes jaar lang op school en dan als een mol in het zand wroeten. Hij loopt nu al maandenlang werkloos. Soms verdient hij een paar frank op de markt, maar meestal slentert hij wat rond.

Na zijn woorden klinkt een instemmend gemompel. Ntereye wacht even tot het weer stil is.

„Je hebt gelijk,” zegt hij dan. „Wij kunnen verder leren, en later mogen we misschien naar een universiteit, hier of in het buitenland. Wij gaan dan óók ons land helpen. Maar we moeten het sámen doen, jullie die op de heuvels werken en wij die studeren. Met elkaar moeten we ons land helpen opbouwen.”

Gasore vergeet dat hij wel eens kan worden weggejaagd. Hij waagt zich nog dichterbij.

„Er moet veel veranderen, wil Rwanda een land worden dat niet blijft zoals het al lang is: het armste land van Afrika!” klinkt de geestdriftige stem van Ntereye en zijn handen maken driftige gebaren. „Dat willen we niet. Hoe is het nú? De meeste mannen en jongens hebben geen werk. Sommigen gaan naar de stad, alsof het werk dáár voor 't opscheppen ligt. Ook in de stad lopen honderden werkloos rond. En hoe is het hier op de heuvels? . . . Het enige dat we hebben is ons armoedig stukje land. Terwijl we altijd bang moeten zijn dat de oogst mislukt en dat de honger komt.”

Zonder het te beseffen knikt Gasore. Het is zoals Ntereye zegt. Hij heeft toch zelf meegemaakt dat zijn vader naar de stad Kampala ging om werk te vinden?

„Hoe wil je het veranderen?” vraagt Maniraho weer. Zijn stem klinkt spottend. „Het is toch altijd zo geweest?”

„Yego, yego . . .” bevestigt Ntereye. „Je hebt gelijk, het is lang zo geweest. Maar wij gaan proberen het te verbeteren. Hoe . . .? Er is veel meer uit de grond te halen dan nu gebeurt; dat moeten de mensen dus leren. Onze koeien hebben prachtige horens en een mooie huid, het zijn sierlijke dieren, de trots van ons land. Maar ze geven geen melk. Waarom kan er in andere landen een veestapel zijn die de mensen een goed bestaan verschaft? Is dat hier niet mogelijk?”

Het wordt nu heel stil. Wat wil hij? Aan de koeien kun je toch niets veranderen?

„Ons land is precies een gesloten koffer!” roept hij uit. „We kunnen die koffer dicht laten; dan blijft alles zoals het altijd is geweest. Maar we kunnen die koffer ook openen om de schatten eruit te halen.”

Er wordt nog veel meer besproken; Gasore begrijpt lang niet alles. Maar hij voelt dat het een heel belangrijke bijeenkomst is. Ze praten samen wat ze kunnen doen als jonge christenen; ook hoe ze andere mensen kunnen helpen.

Maniraho is toch niet tevreden. Het steekt hem nog steeds dat hij niet verder kan leren.

„Maar wat kunnen wij doen?” vraagt hij weer. „We kunnen niet naar een school omdat er geen plaats voor ons is. We willen niet naar de stad omdat er al zoveel werklozen zijn. Op de heuvels is er voor ons geen werk.”

Gasore ziet dat Ntereye even aarzelt. Het is niet gemakkelijk om op die vraag een antwoord te geven. Het is een groot probleem waar zelfs knappe mensen geen oplossing voor weten. Ook de mensen op de heuvels moeten in staat zijn een behoorlijke pot maniok te verdienen.

Nog geruime tijd wordt in groepjes gepraat over wat ze hebben gehoord. Gasore begrijpt dat hij daar niet bij hoort. Maar zijn nieuwsgierigheid is bevredigd: hij weet nu waarom ze bijeenkwamen. En in stilte neemt hij zich voor later ook mee te werken aan wat Ntereye zei.

Láter, als hij dokter voor de dieren is . . .

8

Er ligt die middag een broeiende hitte over het land. De zon staat loodrecht boven de heuvels; zelfs de geiten hebben een schaduwrijk plekje gezocht. Gasore heeft het óók warm. Hij heeft onder een overhellende struik wat schaduw gevonden en Tabaruka, zijn vriendje, komt hem gezelschap houden.

Ze hebben eerst even in de rivier gespeeld. Maar dat begon gauw te vervelen. 'Zullen we gaan hoogspringen?' stelde Tabaruka daarna voor. Hij had al twee stokken om in de grond te zetten en een derde stok er bovenop. Een graszode, die dienst moest doen als springplank, was gauw gevonden.

Maar Gasore voelde er niets voor — en daarom zit hij in de schaduw van een struik. Hij gooit een dor takje in het bruin-gele water van de rivier. Het water stroomt snel; het schuurt in gele schuimvlokken langs de oever en kolkt onstuimig in de bochten. Het kringelt even om een paar stenen, alsof het aarzelt welke kant het uit zal gaan.

Tabaruka jeukt op zijn rug. Zijn hemd hangt met scheuren aan elkaar en het kost totaal geen moeite om via één van de gaten de jeukerige plek te bereiken.

„Ik weet een raadsel,” zegt hij opeens.

Daar is Gasore dadelijk voor te vinden. Raadsels en woordspelingen zijn in Rwanda altijd welkom.

„Wie kan er voortwoeten zonder handen of voeten?” vraagt Tabaruka.

Gasore denkt na. Wat kan het zijn? Heeft hij dit raadsel ooit

eerder gehoord? . . . Hij kan het zich niet herinneren en kijkt omhoog in de donkerblauwe lucht. Om hen heen is het vredig en stil.

Opeens wéét hij het. „Je bedoelt de slang; die gaat zijn weg zonder handen of voeten.”

Tabaruka knikt. „Mijn buurman heeft een schorre stem, hoe is zijn naam, ken je hem?” vraagt hij weer.

Gasore glimlacht, hij kent de oplossing. „Een kikvors . . . maar nu ben ik aan de beurt. Je hoort en voelt hem, maar je ziet hem nooit. Weet je wat het is?”

Dat is moeilijk. Tabaruka piekert en piekert. Wat kan het zijn? „Zal ik het zeggen?” stelt Gasore voor. Maar daar wil Tabaruka niet van weten; het geldt steeds als een kleine vernedering wanneer je de oplossing van een raadsel niet kunt vinden.

„Je hoort en voelt hem . . .” herhaalt Tabaruka. Wat is er dat je hoort en voelt en toch niet kunt zien?

Iiiii, opeens gaat hem een licht op! „Het is de wind!” roept hij opgelucht.

Gasore knikt, wat teleurgesteld dat de ander hem te slim af is. „Weet je ook dit raadseltje: hoe meer je het snoeit, hoe vlugger het groeit.”

Dat is helemaal niet moeilijk; dit raadsel hoorde Tabaruka pas nog in zijn hut. „Het haar op je hoofd!” roept hij — maar tegelijk gaan zijn ogen naar de geiten die hij moet bewaken. De warmte schijnt één van de dieren niet te hinderen; die geit probeert in een boom te klimmen waarvan de takken bijna tot op de grond reiken. Tabaruka vergeet de raadsels en snelt naar het brutale dier. Zijn stem schiet uit van boosheid, hij zwaait met zijn armen. De geit schrikt van die opgewonden herder en holt mekkerend weg.

Nu jaagt hij zijn geiten bijeen om een andere plek te zoeken

waar nog voldoende gras groeit. Zijn brede neus wordt opeens geprikkeld door een scherpe lucht van rook en brandend gras. „Iiiii,” neuriet hij vergenoegd. Zijn ogen beginnen te schitteren. Dat is mooi! Op een wat verder gelegen heuvel ziet hij dikke rookwolken hangen. Iemand heeft het dorre gras in brand gestoken, zoals ieder jaar in de droge tijd. Het is eigenlijk verboden. Maar de regering woont ver, en . . . nou ja, ze hebben het altijd gedaan. In maanden is er geen druppel regen gevallen, op alle heuvels is het gras verdord. Een fatsoenlijke koe kun je d'r niet eens laten grazen; alleen zo'n waardeloze geit of een schaap, die vinden altijd wel iets van hun gading. Daarom is het dorre gras nu in brand gestoken; het vuur jaagt over de heuvels en maakt plaats voor jong mals gras zodra de eerste regenbuien komen. Misschien kan ik wat van het opgejaagde wild vangen, denkt Tabaruka. Iiii, wat zou dat een buitenkansje zijn. Een lekker stuk gebraden vlees zal best smaken. En het vooruitzicht vanavond rond een smeulend vuurtje aan een knappend boutje te peuzelen doet hem watertanden!

Gasore blijft alleen achter. Zijn geiten houden zich rustig. Dat is wel een wonder, want geiten zijn onberekenbare dieren. Je weet nooit wat voor vreemde dingen ze in hun geitahoofd halen.

Gasore geeuwt. Hoog in de lucht gaat een vliegtuig. Hij hoort het eentonige brommen van de motoren en houdt zijn hand boven de ogen om de machine te volgen. Vader heeft eens gezegd dat er mensen in zijn, maar dat is nauwelijks te geloven. Opeens ziet hij iemand dichterbij komen. De meeste mensen houden hun gemak als het warm is als nu. Maar deze man heeft zijn voettocht niet onderbroken om de hitte van de middagzon te ontlopen. Gasore ziet meteen wie het is: hun dominee, die juist op het punt staat het smalle voetpaadje tegen een van de

steile hellingen te beklimmen. Hij draagt een pakje boeken bij zich; op zijn rug heeft hij een kruik om onderweg te kunnen drinken.

Dominee ziet hem niet. Hij veegt zijn verhitte gezicht af, daarna neemt hij een slok uit de kruik en wil de heuvel opgaan als Gasore opeens naast hem staat.

„Mwiriwe . . .” groet hij beleefd. Dat betekent goeiendag.

Dominee kijkt op en ziet de jonge herder. „Wiriwe,” beantwoordt hij de groet. „Zorg je voor de geiten, Gasore? Zijn ze vandaag niet te ondeugend?”

Gasore schudt verlegen van nee. Dominee weet óók dat geiten vaak ongehoorzaam zijn. Tegelijk bemerkt Gasore hoe bezweet dominee er uitziet; hij heeft vast een verre reis gemaakt.

Hij vergist zich niet: de dominee is naar een afgelegen heuvel geweest, waar ook mensen van zijn gemeente wonen. Vier uur duurde de voettocht erheen, heuvel op, heuvel op. Vier uur terug. Het is niet te verwonderen dat hij moe is.

„Iiiii, zal ik de boeken de heuvel opdragen?” stelt Gasore voor. Dominee kijkt hem verrast aan. „Als je dat wilt doen, gráág,” antwoordt hij.

Natúúrlijk wil Gasore het doen. Hij kijkt nog even naar zijn geiten die zich rustig houden en alleen met een scheef kopje toezien hoe hun baas het pakje met boeken op zijn hoofd neemt. Achter elkaar lopen ze het paadje op dat zigzag naar boven klimt.

De dominee is blij dat Gasore wil helpen. Bijna bij de top, waar een hutje staat, laat dominee hem stoppen. „Ik moet hier zijn; ga jij maar gauw terug naar je geiten. Ik vind het fijn dat je me hebt geholpen.”

Gasore mompelt een onverstaanbaar antwoord en gaat snel de heuvel af, naar de plaats waar hij de geiten heeft achtergelaten.

Maar . . . de dieren zijn er niet! Er is geen geit te zien. Zijn ze misschien naar de rivier gelopen? Hij zal er dadelijk gaan kijken.

Ook bij de rivier zijn geen geiten. Dat wordt moeilijker. Waar kunnen ze dan zijn? Ze hebben zich toch niet over de heuvels verspreid, want Gasore weet hoeveel moeite het zal kosten om ze dan bijeen te krijgen.

Plotseling hoort hij een luid kabaal. Het is de stem van een opgewonden man die tot ver over de heuvels klinkt. Wat gaat hij te keer! Hij is woedend.

Bij een kromming van het paadje ziet Gasore wat er gaande is: twee van zijn geiten hebben de verontwaardiging van de boer opgewekt. In plaats van hun buikje vol te eten met het gras zijn ze een veld met sorgho ingegaan. Het koren groeit hier welig; ze kunnen zich links en rechts aan de sorgho te goed doen. En er is geen baas om iets te verbieden.

Het is de eigenaar van het sorgho-veld die de geiten het eerst ziet. Ze vertrappen zijn koren, ze . . . Zijn ogen puilen uit van boosheid, hij balt nijdig zijn vuisten.

Opziend ziet hij Gasore op het pad — en begrijpt tegelijk dat die jongen iets met de geiten heeft te maken.

„Zijn die van jóu?” schreeuwt hij.

Even aarzelt Gasore. De boze man maakt hem bang. Zal hij maar zeggen dat het zijn geiten níet zijn? Schichtig kijkt hij naar de boer die dreigend naar hem toe komt.

„Yego, yego . . . ja, ja, het zijn mijn geiten,” aarzelt hij.

„Als je die smerige dieren dan niet dádelijk uit mijn sorgho haalt! Ik . . . ik zal je een pak slaag geven . . . Moet je zien wat die geiten hebben opgevreten en vertrapt. Maar ik kèn jou, en ik zal naar je vader gaan. Daar zul je méér van horen.”

Gasore haast zich om zijn geiten uit het sorgho-veld te halen. Maar dát is moeilijk. De dieren voelen er niets voor dit paradijsje te verlaten. Ze weten hun baasje met malle sprongen telkens te ontwijken als Gasore juist denkt dat hij er één te pakken heeft. En aan de kant van het veld staat maar steeds die grote dreigende man. „Grijp ze dan!” schreeuwt hij telkens. „Jaag ze uit mijn sorgho, vooruit!”

Het zweet breekt Gasore uit. Hij jakkert tussen de sorgho, maar

het lijkt of de geiten een spelletje met hem spelen. Ze verschuilen zich tussen het hoge koren, ze maken dolle sprongen, ze mekkeren uitdagend, hun sikken gaan eigenwijs op en neer. Ze lappen die zwetende jongen en de scheldende man aan hun geitepoten.

Eindelijk slaagt Gasore erin ze uit de sorgo te halen.

„Maak nou gauw dat je wegkomt,” bijt de woedende boer hem toe. „Ik weet wie je bent, ik zal naar de heuvel komen en je vader zeggen wat er gebeurd is. Daar kun je op rekenen!”

Gasore drijft zijn geiten vlug uit de buurt van het sorgo-veld. Hij is kwaad op de dieren en tegelijk bang voor de dreigementen van de boer. Daarom heeft hij vandaag ook weinig haast om naar huis te gaan. Zijn maag smeekt om het eten dat moeder straks in de hut gaat uitdelen. Maar toch loopt hij langzamer over de heuvels dan gewoonlijk: hij is bang voor wat hem thuis wacht. Misschien is de boze boer al bij vader Ndori geweest om zijn beklag te doen.

Maar hij kan toch niet de hele nacht met zijn geiten blijven ronddwalen? Het is bovendien nieuwe maan. Straks wordt het donker, zodat niemand een hand voor de ogen kan zien. Het is veiliger om dan in hun gesloten hut te zijn.

Opeens weet Gasore wat hij zal doen: hij zal eerst aan grootmoeder vertellen wat er is gebeurd. Dat hij de dominee heeft geholpen, en dat zijn geiten toen in een sorgo-veld zijn gegaan. Ja, dat zal hij doen, dat plan geeft hem nieuwe moed. Hij weet dat hij op zijn grootmoeder kan rekenen. Hij is haar oudste kleinzoon en meer dan de andere kinderen van de heuvel is Gasore haar lieveling.

Die oude grootmoeder is eigenlijk de ongekroonde koningin van de heuvel. Haar wil is wet. Als één van haar zoons gaat trouwen, moet hij zijn hut hier bouwen, op de familieheuvel. Later

kan hij ergens anders gaan wonen wanneer hij dat wil. Maar eerst woont hij hier, dicht bij haar.

„Yego . . . ja, ik ga het allemaal aan grootmoeder vertellen,” zegt Gasore nog eens in zichzelf en zijn voeten gaan wat sneller over het pad. Het schijnt of ze niet meer zo loodzwaar wegen. De oude vrouw is altijd een toevlucht in nood voor hem geweest. Als kleine jongen kon hij steeds bij haar terecht. Als hij honger had, gaf ze hem achter de rug van zijn moeder om een portie bonen op een bananeblad, ook al was het nog lang geen etenstijd. Voelde hij zich niet goed, dan liet ze hem een drankje slikken waarin ze gedroogde ingewanden van een kuikentje met rattekeutels had gemengd. „Iiiii, je zult gauw weer beter zijn,” beweerde ze. En Gasore wèrd beter. Hij was sluw genoeg om er nooit iets van tegen vader of moeder te zeggen.

Nu is hij besloten haar hulp in te roepen.

Maar — het gaat anders dan hij heeft gedacht! Als hij op zijn heuvel komt, kijkt hij uit of hij grootmoeder kan ontdekken. Ze is nergens te zien. Gasore ziet wèl zijn vader en hij merkt dat diens gezicht op storm staat. De boer van het sorgho-veld heeft gedaan waarmee hij dreigde: hij is al op de heuvel geweest om te vertellen wat er gebeurde.

De vaders in Rwanda maken zich zelden druk over de opvoeding van hun kinderen. Dat is het werk van de vrouw, zeggen ze. De meeste vaders houden van hun rust.

Maar vandaag is het anders!

De eigenaar van het sorgho-veld kwam opgewonden en boos zijn beklag doen over Gasore; die jongen had natuurlijk lopen voetballen of gedroomd, en had daarom niet gezien dat zijn geiten het koren aten en vertraptten.

Vader Ndori houdt niet van zulk bezoek. Iedereen is welkom

om samen op het voorerf te drinken uit de bierkalebas. En tussen de teugen door wat nieuwtjes uit te wisselen Maar géén gezeur over een jongen die zijn werk vergeet.

Dan ziet vader zijn jongen de heuvel opkomen. Gasore probeert nog snel een goed heenkomen te vinden om de dreigende bui te ontlopen. Hij tracht achter de hut van een oom te verdwijnen. Maar het is te laat, vader heeft hem al gezien.

„Kom hier, jij,” roept hij nijdig. „Zeg op wat er is gebeurd.” Gasore durft niet weg te lopen. Hij weet wat hem te wachten staat. De boze woorden van zijn vader rollen als een waterval over hem heen. En daar zal het niet bij blijven; de stok van vader is van een stevige houtsoort.

Hij probeert zich te verdedigen door te zeggen hoe het kwam dat hij de geiten even uit het oog verloor. Maar zijn woorden kunnen niet op tegen vaders boosheid. Ndori wil niet eens luisteren.

Een paar kinderen kijken op veilige afstand nieuwsgierig toe. Enkele grote mensen komen verwonderd toelopen: een vader die zich zo boos maakt op zijn jongen! Dat is ongewoon op de heuvel.

Gasore beeft van angst.

Maar dan komt opeens hulp. De oude grootmoeder heeft het lawaai ook gehoord. Ze ziet wat er aan de hand is en plaatst zich voor de opgewonden man.

„Iiiii, laat de jongen zeggen wat er is gebeurd,” beveelt ze kort. Op haar bevel moet vader Ndori wel zwijgen.

„Ik. . . ik zag de dominee met een stapel boeken de heuvel opgaan,” bibbert Gasore nog na, maar toch al met wat meer moed. „Ik vroeg of ik kon helpen. Toen zijn de geiten weg gelopen en . . .”

Het blijft na deze verklaring even stil.

„We hebben het gehoord,” antwoordt grootmoeder. „Iiiii, een mens doet altijd goed wanneer hij een ander helpt. Maar de geiten had je niet alleen moeten laten. Dat zijn domme dieren, met een geiteverstand. Die kun je nooit vertrouwen.”

Ze knikt vastberaden, alsof ze wil zeggen: dit is mijn laatste woord. En zelfs vader moet buigen voor haar gezag.

Ja, gróótmoe­der is het die het op de heuvel voor het zeggen heeft. Dat heeft Gasore tot zijn geluk weer eens ondervonden!

9

Gasore is nooit zó ongeduldig geweest als vandaag. Hij staat op het erfje voor de hut en loopt telkens het paadje af om te zien of vader nog niet komt.

Kanakuze is er wèl, met een aarden kruik vol water op haar hoofd. Ze is bij de bron geweest.

„Is vader er nog niet?” vraagt ze.

Gasore schudt zijn hoofd. Hij loopt nog wat verder, zodat hij langs het volgende bananebosje het pad beter kan overzien. Maar geen vader.

Het is vandaag een dag van grote spanning. Al langer dan zes weken zweeft Gasore tussen hoop en vrees. Is hij erbij — of wordt zijn naam niet genoemd, nu via de radio bekend wordt gemaakt welke leerlingen van de zesde klas naar een middelbare school kunnen? En vandaag is het de laatste dag. Zal vader straks terugkomen met het bericht dat hij de naam van zijn jongen niet hoorde? . . .

Vandaar het ongeduld waardoor Gasore geen moment rustig op het voorerf blijft. Twee uur geleden is vader Ndori naar de heuvel gegaan waar een moniteur van school woont. Die man is in het rijke bezit van een transistorradio. Vader is drie dagen dezelfde weg gegaan en in het huisje van de onderwijzer heeft hij geluisterd naar de lange rij van namen die uit het toestel kwam. Véél namen, maar steeds niet die van Gasore.

„Iiii, ik ben bang dat hij niet geslaagd is,” zei Ndori al de eerste dag. Maar de moniteur stelde hem gerust.

„Er komen nog zoveel namen,” glimlachte hij. „Het is goed mogelijk dat hij morgen of overmorgen wordt genoemd. Wacht maar rustig af.”

Maar vandaag is het de laatste dag!

Door het hele land luisteren ouders en kinderen vol spanning wie tot de gelukkigen behoren. Door de radio komen namen, namen, eindeloos veel namen.

Het is nu half augustus en over een maand gaan de scholen weer beginnen. Wie van de duizenden jongens en meisjes die examen deden, zijn geslaagd?

„Ik hoop maar dat jouw naam ook wordt afgelezen,” zegt Kanakuze hartelijk. Zij zelf is indertijd afgewezen; dat was een grote teleurstelling, want ze wou graag verpleegster in het ziekenhuis van Kirinda worden. Moeder Mukandori vond het best dat ze bij haar bleef. Wat had ze zonder Kanakuze moeten beginnen! Zij is haar rechterhand; ze helpt op het land, haalt water uit de bron en brandhout voor het vuurtje. Moeder kan haar eigenlijk niet missen. Waar is het bovendien voor nodig dat een meisje gaat leren? Nog een paar jaar, dan zullen ze een geschikte jongen zoeken met wie Kanakuze gaat trouwen. Het is beter dat ze het land goed leert bebouwen; dat ze precies weet hoe de maniokwortels voor het eten moeten worden bereid . . . dat is véél beter voor een meisje dan al die geleerdheid van de school.

Gasore zucht.

Wachten duurt lang, de spanning is haast ondraaglijk. Als vader nu maar dadelijk naar huis komt! Misschien heeft hij onderweg op de heuvel wel een bekende ontmoet en zijn ze samen naar een cabaret, een cafeetje. Of zit hij ergens op een erf te praten. Dan kan het nog lang duren voordat hij thuis is.

Zulke zorgen haalt Gasore in zijn hoofd!

Hij loopt nog eens een eind het pad op . . . en blijft dan plotseling staan. Want daar komt vader, achter het laatste bananenbosje vandaan. En . . .

Gasore hoeft niet eens te vragen of hij een goed bericht meebrengt. Vaders gezicht straalt. Hij knikt alleen maar, en laat zijn sterke witte tanden zien.

Die malle Gasore! Hij keert zich om en snelt naar de hut. „Mama . . .! Kanakuze . . .! Bizimana . . .!”

Het lijkt of iedereen daarop heeft gewacht. Ze komen allemaal op het voorerf. Kanakuze laat een lang en scherp „joe-joe-joe-joe” klinken. Het gaat tot ver over de heuvels, zodat ieder kan horen dat het bij hen op de heuvel feest is. De mensen zullen dadelijk begrijpen dat Gasore is geslaagd.

Het is weldra een drukte van belang. Je begrijpt niet waar iedereen opeens vandaan komt.

Vader Ndori is in een stralend humeur. Hij zit op zijn eigen plaats, zijn rug geleund tegen de hutwand. Bizimana heeft al een kalebas naar buiten gebracht en tussen het zuigen door vertelt vader.

„. . . Er kwamen weer zoveel namen. Ik luisterde en luisterde, maar ik hoorde niet de naam van onze Gasore. Ik was bang dat het wachten weer vergeefs zou zijn . . . En toen kwam het! De moniteur hief zijn hand op of hij zeggen wou: let nu op, Ndori! Uit het kleine wonderkastje klonk Gasore's naam. Er werd gezegd dat hij naar de school in Butare kan.”

Gasore luistert ademloos toe.

De middelbare school voor jongens in Butare! Hij knippert even met zijn ogen. Butare is ver. En daar gaat hij nu wonen? Zo ver van hun heuvel, weg van hun vertrouwde hut. 's Avonds niet meer veilig thuis, dicht bij elkaar als vader de toegang tot het voorerf en de deur heeft gesloten.

Er komen steeds meer mensen om de gelukkige te feliciteren. De oude grootmoeder zit er stilletjes bij. Zij heeft haar kleinzoon ook geluk gewenst – maar diep in haar hart verfoeit ze die school en Butare en de radio en alles wat Gasore bij haar weghaalt. Wat zal het stil zijn als hij er straks niet meer is! En als ze hem niet langer stiekem kan verwennen.

Het zal allemaal wel bij de nieuwe tijd horen, denkt ze bitter. Ik ben te oud om dat nog te kunnen volgen. Het vrouwtje, kromgebogen en verschrompeld, moet van al het nieuwe weinig hebben. Achter haar hut heeft ze nog altijd een klein geestenhuisje staan waar ze aan de geesten van de gestorvenen offert. Van godsdienst heeft ze nooit willen veranderen. „De Imana van Rwanda heeft me als klein kind bij m'n moeder op de rug gezien; zal ik Hem dan in de steek laten en een vreemde God volgen?” zegt ze wel eens. Ze praat soms over geesten van doden die om de levenden heen zweven en die je te vriend moet houden. Over de vulkanen in de verte waar boze en slechte geesten wonen.

„Iiiii, je komt toch wel eens bij ons terug?” vraagt ze met een lachje.

Moeder Mukandori heeft weer andere zorgen. Het is een eer dat haar jongen is geslaagd, ze zal het niet graag ontkennen. In veel andere hutten en huisjes hebben de mensen vergeefs gewacht of er een vertrouwde naam door de radio kwam.

„Hoe moeten we het schoolgeld bij elkaar brengen?” piekert moeder. Ze zijn arme mensen. En het schoolgeld bedraagt duizend frank per jaar, dertig gulden. Dat is een fors bedrag.

Vader lacht haar bezwaren luchtigjes weg. „Ik zal wel een geit verkopen!” lacht hij. „Dan hebben we al een deel van het geld.” Moeder antwoordt er niet eens op. Haar man denkt er maar gemakkelijk over. Weet hij wel dat er méér nodig is dan alleen het

geld voor de school? Gasore moet twee broekjes en twee hemdjes hebben, wat ondergoed en wie weet wat nog meer. Vergeet ook niet het geld voor de reis. Butare ligt ver van hun heuvel. Maar moeder Mukandori is de enige die zich zorgen maakt. Gasore laat alle drukte langs zich heen gaan. Hij voelt zich zo vreemd. Aan de ene kant is hij blij, terwijl hij tegelijk ook bang is. Bang voor al het nieuwe, het onbekende dat hem wacht.

Als de hut gesloten is en ieder op zijn slaappleats ligt, wordt nog steeds gesproken over het grote geluk dat hun Gasore is uitgekozen om naar de school van Butare te gaan. Naar een gróte school, een middelbare school, met een internaat erbij, wat dat ook mag zijn.

Vader is één keer in Butare geweest; hij vertelt dat het een stad is waar wel zeventuizend mensen bij elkaar op een kluitje wonen. Het zijn er niet zoveel als in Kampala, maar het is toch een stad. Er ligt zelfs een vliegveld.

Ieder luistert gretig toe. Hun Gasore gaat dáár wonen! En dan niet in een lemen hut, zoals hier op de heuvel, maar in een echt stenen huis. Stel je voor! Samen met wel zeshonderd andere jongens. Wat zal hij knap worden!

Aan vader Ndori's stem is duidelijk te horen hoe trots hij is. Het is *zijn* jongen die gaat studeren. Wie weet wat hij later wordt. Misschien onderwijzer, dat zou mooi zijn; of assistent bij de dokter van het ziekenhuis . . .

Moeder heeft gelijk: het is niet eenvoudig om het geld bijeen te krijgen dat ze voor de school nodig hebben. Voor de eerste drie maanden moet Gasore al dadelijk vierhonderd frank aan schoolgeld meebrengen. Vader heeft een geit verkocht, zoals hij beloofde. Maar dát is niet voldoende; er moet veel meer zijn

dan het dier opbrengt.

Gelukkig zijn er mensen die willen helpen. Niemand is rijk, de armoe ligt op de heuvels. Maar het ene familielid leent wat, het andere blijft niet achter — en eindelijk is voldoende geld bijeen om Gasore te laten gaan. Het betekent dat hij later, als hij zelf gaat verdienen, op zijn beurt verplicht is het schoolgeld te betalen voor de kinderen van hen die nu voor hem inspringen.

Eén van de tantes van een andere heuvel komt zelfs met een rieten koffertje aandragen. Dat is helemaal mooi! Gaat die Gasore straks als een echte heer met een koffer op reis!

De hutten lopen leeg als half september de grote dag van vertrek aanbreekt. Gasore was vanmorgen vroeg wakker, nog vóór het kraaien van de hanen. Hij hoort dat moeder ook niet meer slaapt.

In stilte repeteert hij nog eens de reis: eerst de weg naar Nyanza, dat is een dag lopen. Vandaar naar Butare. Als hij geluk heeft, vindt hij onderweg misschien een plaatsje op een vrachtwagen, maar die kans is gering. Er lopen honderden jongens en meisjes op weg naar hun scholen.

De jongens uit de omgeving, die naar Butare gaan, verzamelen zich om samen de verre reis te maken. Ntereye is er ook, ziet Gasore. Jammer dat Tabaruka thuis moet blijven; hij is niet geslaagd voor het toelatingsexamen. Toch is hij gekomen om afscheid te nemen en hij weet zijn teleurstelling knap te verbergen.

Vreemd is dat: van de heuvel vertrekken, terwijl je weet 's avonds niet terug te komen. Gasore is nooit eerder een nacht van huis geweest. Iedere avond was hij in die benauwde, maar toch zo vertrouwde en veilige ruimte.

Dat is nu voorbij.

Met het versleten koffertje op z'n hoofd loopt hij langs het smalle pad de heuvel af. Hij weet precies wat er in zijn koffer is: een plankje met spijkers waarvan de koppen zijn afgeknipt; dat is zijn kam. Verder een broekje en een hemd, tevens wat ondergoed. Om niet te vergeten de eerste vierhonderd frank schoolgeld die hij bij aankomst dadelijk moet afgeven.

Ze lopen in een lange rij door het heuvelland. Gelukkig dat de oudere jongens de weg nauwkeurig weten. Je kunt langs zoveel kanten in Butare komen, maar zij gaan de kortste weg. Dat zijn niet altijd de hoofdwegen.

Met iedere stap gaat Gasore verder van zijn heuvel en komt hij dichterbij het nieuwe leven dat wacht. In Nyanza is hij nooit geweest. Op de markt van het stadje kijkt hij zijn ogen uit wat hier allemaal te koop is aan stoffen en etenswaren, pannen, lampen, kleren. Hij ziet de auto's die in- en uitladen, gluurt in de winkeltjes van de Indiërs rond de markt. En tegelijk is hij wat bang voor al die drukte om hem heen.

Ze hebben het geluk hier een vrachtauto te vinden die ze mee wil nemen naar Butare. De achterbak is al haast volgeladen met tientallen andere leerlingen die allen op weg zijn naar verschillende scholen door het hele land. Sommige jongens zijn al verscheidene dagen onderweg.

„Twintig frank per persoon!” zegt de chauffeur, nadat ze eerst bij hem hebben afgedongen.

Ntereye voert het woord voor allemaal. Hij is hevig verontwaardigd als de chauffeur eerst dertig frank per man vraagt. Maar gelukkig weet hij het terug te brengen tot twintig. Toch nog een flink bedrag: er zijn genoeg mannen die vrouw en kinderen hebben en met vijfendertig frank per dag moeten rondkomen. Voor hun geld krijgen ze werkelijk geen geriefe-

lijke zitplaats! De bak is zo volgeladen dat ze er nauwelijks bij kunnen. Het wordt passen en meten en duwen, maar dan heeft Gasore toch een staanplaats. Dat is niet erg, hij is er dik tevreden mee, hoewel hij zijn hart vasthoudt als de auto begint te rijden. Wat gaat dat snel! Het is de eerste keer in zijn leven dat hij in een auto rijdt en hij klemt zich stevig vast om niet van de bak te tuimelen.

Veel stof dat de vrachtauto opjaagt! Wolken roodbruin stof. De mensen aan de kant van de weg draaien zich vlug om, zodat het niet in hun ogen en mond komt.

Bij een oud café aan de kant van de weg legt de chauffeur aan en laat zijn vele passagiers rustig wachten. Het kan lang duren! De man heeft een goeie dag met zijn volgeladen wagen. Ieder-

een hoopt dat hij niet te veel bier naar binnen werkt. Het gebeurt niet zelden dat een dronken of halfdronken chauffeur de macht over het stuur kwijtraakt en in een vallei terechtkomt. Maar gelukkig komt de man na een uurtje weer naar buiten. En Gasore ziet tot zijn opluchting dat hij niet als een dronken kerel loopt. Veilig brengt hij een deel van zijn passagiers in Butare, waar ze in de stad uitstappen.

Gasore is stijf van het lange staan.

Maar nu zijn ze haast bij de school. Vóór hen ligt een brede lange straat; dat is een weg zoals Gasore nooit heeft gezien. Hij kent alleen maar zandwegen, soms verhard met grind, maar een geasfalteerde weg is onbekend. Hij ziet ook mooie stenen huizen en winkels.

Aan het eind van de lange straat slaan ze linksom — en dáár is de school!

Gasore houdt zijn adem in. Wat zijn die huizen groot! Een tuin met bloemen ervoor. Heel even blijft hij staan. Met de rechterhand houdt hij de rieten koffer op z'n hoofd vast en overziet alles. De school, zijn school, met het internaat waar hij gaat wonen.

Vreemd, opeens voelt hij een heftig verlangen naar thuis, naar hun kleine hut met de bananestruiken. Naar vader en moeder, naar . . .

Hij volgt de andere jongens schoorvoetend. Veel leerlingen zijn al eerder aangekomen. Bekenden begroeten elkaar luidruchtig. Er worden vlug nieuwtjes van de lange vakantie uitgewisseld. Opeens ziet Gasore een paar Europese mannen aankomen; het zijn de directeur en de leraren van de school. Vanonder zijn oogleden neemt hij ze nieuwsgierig op. Hij ziet dat ze de oudere jongens vriendelijk groeten. Ook hij krijgt een hand.

„Ik hoop dat je het hier fijn zult vinden,” zegt de directeur

hartelijk.

Gasore knikt wat verlegen. Hij weet zo gauw niets te antwoorden.

De jongens mogen nu eerst hun nieuwe tehuis zien; die grote stenen gebouwen waar ze misschien zes of zeven jaar zullen wonen. De leraars en een paar van de oudste jongens leiden ze rond.

Gasore komt ogen te kort. Hij ziet enorme slaapzalen waar wel honderd vijftig bedden staan. Voor elke jongen een echt bed! Een ijzeren bed op poten met een matras erop. Eén voor hem alleen en voor alle zeshonderd jongens van het internaat een eigen bed. Hier geen laagje stro met een mat, zoals thuis in de hut.

Er zijn ook grote studiezalen waarin ze 's avonds tot negen uur moeten blijven. Ja, tot negen uur! Het hindert niet dat het buiten na zonsondergang pikdonker is. Hier brandt licht — kijk maar. En aan het plafond gaan opeens lampen branden. „Dat is elektrisch licht,” zegt één van de grotere jongens.

Gasore begrijpt dat hij in een geheel nieuwe wereld is terechtgekomen. Hier maken de mensen van de nacht een dag door alleen een knop om te draaien.

Het zien van een douche verwekt grote hilariteit. Gasore houdt even zijn hand onder de waterstroom en trekt hem ook weer gauw terug. Wat hoort hij nu? Moeten ze eens per week onder dat ding? . . . Hij proest het uit.

„Dan worden onze kleren kletsnat,” aarzelt één van de nieuwkomers.

Maar dan is het de beurt aan de oudere jongens om het uit te gieren. Bij Ntereye lopen de tranen van pret over de wangen. „Hij wil met kleren en al onder de douche!” hikt hij. „Haha . . .” Gasore begrijpt dat het een domme vraag is en neemt zich voor

op z'n hoede te zijn als hij iets wil weten. Het is niet prettig als anderen om je domheid of onwetendheid lachen.

Een toilet als hier hebben de nieuwe jongens nóóit gezien. Thuis is er geen w.c.; daarvoor dienen de bananenbosjes rond de hut. Gelukkig vertelt één van de oudere jongens hoe ze zo'n vreemd ding als hier moeten gebruiken. Giechelend nemen ze het toilet nauwkeurig op.

Zo heeft Gasore in een paar uur al wonderveel geleerd; hij weet nu waar een douche voor dient, hoe je een toilet moet gebruiken en waarvoor w.c.-papier aanwezig is. Wie weet welke nieuwe dingen er nog meer komen.

Het avondeten staat in ruime eetzalen te wachten. Drie keer per dag krijgen ze hier te eten; thuis gewoonlijk maar eens. Het eten zelf gaat ook anders dan in de hut, waar moeder 's avonds de maniok of zoete aardappels of bonen op een plankje schept. Hier eet Gasore voor het eerst van een eigen bord, en met een eigen vork en lepel. Thuis in de hut was hij gewoon de schillen van de zoete aardappel achter zich op de grond te gooien. Hier gooit niemand iets op de vloer. Gasore kijkt goed uit hoe de oudere jongens het doen; hij wil niet laten merken dat het voor hem allemaal vreemd is. En hij is niet dom! Het zal echt niet lang duren of hij weet zich goed bij het nieuwe leven aan te passen.

Voordat ze naar bed gaan, is er een korte avondwijding. Eén van de leraren geeft een lied op dat ze samen zullen zingen. Gasore kent het vers, dat is fijn. Het kost hem alleen moeite te verstaan wat de leraar daarna zegt; hij spreekt Frans en die taal is voor Gasore en de meeste nieuwe jongens moeilijk, ook al hebben ze die op hun schooltjes diep in het binnenland wel geleerd. Er wordt samen gebeden. Ze danken God dat ze weer samen kunnen beginnen. En ze vragen of Hij hen in dit nieuwe jaar

wil helpen.

Even knippert Gasore met z'n ogen. Hij heeft al ontdekt dat hier veel anders is dan op hun heuvel. Maar één ding is toch gelijk: thuis bidden ze tot Imana, tot God.

En de God van de heuvel is óók de God van de school in Butare.

Die eerste nacht op de grote slaapzaal waar honderd vijftig jongens liggen . . .

Gasore heeft de dunne deken opgetrokken tot aan zijn neus. Links en rechts, voor en achter zich weet hij andere bedden van vreemde jongens. Hij staart voor zich uit in het donker. Hij denkt aan thuis, aan hun heuvel, aan de hut waar vader en moeder zijn.

Zouden ze thuis al slapen? Of geven ze elkaar raadsels op? Misschien vertelt moeder het nieuws dat ze bij de bron hoorde. In zijn verbeelding hoort hij het vertrouwde geluid van slapende geiten en schapen in een hoek van de hut. En van de nachtwind die om het dak zoeft.

Gasore slikt. Het lijkt of er plotseling iets in zijn keel zit. En wat betekent dat branderige gevoel achter z'n ogen? Hij draait zich om op de matras.

Maar opeens houdt hij zijn adem in. Wat is dat, daar in het bed naast hem? Het is te donker om goed te kunnen zien. Hij steunt op z'n elleboog en merkt dan dat de jongen naast hem voorzichtig op de grond stapt, zijn dunne deken neemt en onder het bed gaat liggen.

Gasore begrijpt het. Hij zelf kan ook niet in slaap komen op zo'n zachte matras en ging veel liever op de grond liggen, zoals thuis. Maar hij volgt het voorbeeld van de andere jongen niet. In de hut, dáár slaap je op de grond. Maar hier in een bed, op

een zachte matras. Dat hoort bij het nieuwe leven dat hij gaat beginnen.

Om halfzes de volgende morgen is het opstaan. Ze horen aan orde en regel te wennen! Het gaat hier anders dan thuis, waar ieder doet wat hem het beste lijkt.

Samen met de andere jongens wast Gasore zich bij de kraan. Uit zijn koffer haalt hij het plankje met de afgeknotte spijkers en maakt z'n dichte kroeshaar in orde. Hij weet het: om halfacht begint de school. De eerste schooldag in Butare! Thuis op de heuvel zullen ze nu wel aan hem denken. Misschien is moeder juist naar de bron geweest om vers water te halen. En heeft Kanakuze een geschikte plek voor de nukkige geiten gevonden waar de dieren de ganse dag kunnen grazen.

Maar hij gaat studeren! En hij wil het goed doen. Zodat ze aan het einde van het jaar niet zeggen: „Ga jij maar naar je heuvel terug en kom niet meer op school, want we kunnen je hier niet meer gebruiken. Er zijn genoeg liefhebbers om je plaats in te nemen.”

Zo begint Gasore zijn eerste schooldag.
En daarmee ook zijn nieuwe leven!